

KUSTBON

Nr 4. Årgång 20

ORGAN FÖR
ESTLANDSSVENSKARNA I SVERIGE

December 1963

Heliga tre konungar.

Kyrkmosaik från Ravenna.

Utgiven av Svenska Odlingens Vänner.

Redaktör och ansvarig utgivare: *Edvin Lagman*.

Redaktionssekreterare: *Lars Broman*.

Red. och exp. Eknäsvägen 2, Stockholm K.

Kustbons postgiro: 19 72 07. Tel. 53 16 37.

Utkommer 1963 med fyra nummer.

Prenumerationspris 1962 7 kr.

Annonspis: 1/1 200:—, 1/2 115:—, 1/4 60:—,
1/8 35:—

Förlovnings-, vigsel- och födelseannonser 5 kr.

Dödsannonser 30 kr.

Härnösand 1963 — Härnösands Boktryckeri Aktiebolag

Med detta nummer medföljer en tidningsbilaga.

Innehåll:

	Sid.
<i>Kustbon jubilerar</i> av Elmar Nyman	2
<i>Välkommen var, o Herre kär</i> av Arthur Johanson	3
<i>Ålderdomligt och modernt</i> av Eugenie von Barlöwen	4
<i>Om pressens frihet</i> av Gunnar Wallin	6
<i>Resan till Sverige</i> av Lars Svedberg	7
<i>Ur en Nuckö-lärares dagbok</i> av Johan Nyman	11
<i>Höstsamkväm med bilder</i> av H. M.	14
<i>Tre skisser</i> av Alex. Samberg	15
<i>Resa i Romagna</i> av Edvin Lagman	16
<i>Sten Olsson 50 år</i> av Gerhard Hafström	19
<i>Hugo Mickelin 50 år</i> av Viktor Aman	19
<i>Sven Danell 60 år</i> av Edvin Lagman	20
<i>Anton Grönberg 80 år</i> av I. S.	20
<i>Johan Lindkvist in memoriam</i> av Hj. Pöhl	21
<i>Familjenytt</i>	21
<i>Bemärkelsedagar</i>	24

Kustbon jubilerar

När detta nummer utkommer har Kustbon fullbordat sin tjugonde årgång i Sverige. Den återupptogs i juni 1944 av Riksföreningens Estlandsutskott. Det var den sommaren vår folkstam slutgiltigt bröt upp från sina gamla boplatser för att söka sig en ny, tryggare tillvaro. Kustbons främsta uppgift blev till en början att förmedla upplysningar och direktiv. Måhända hoppades utgivaren också att det gamla namnet skulle bidra till att inge förtroende och hemkänsla.

Det dröjde emellertid inte länge förrän nykomlingarna hade orienterat sig i det svenska samhället och själva hittade vägen till de myndighe-

Kustbons läsare tillönskas

EN GOD JUL och

Ett Lyckosamt Nytt År

RED.

ter som kunde lösa deras problem. Kustbons in-formerande verksamhet blev av underordnad betydelse. Däremot blev det alltmer uppenbart att trådarna till det förflutna inte tvärt kunde klippas av. I allt större utsträckning kom Kustbon att ägna sig åt retrospektiv upplysningsverksamhet. I två årtionden har tidskriften nu hjälpt oss alla att minnas och säkert är ämnena ännu inte på långt när uttömda.

Kustbon har i första hand varit till nytta och glädje för den generation som har tydliga minnesbilder från hembygden. Men dess betydelse som informationskälla för alla de unga estlands-svenskar som vuxit upp i det rikssvenska samhället får inte underskattas. Deras föräldrar har genom Kustbon fått ovärderligt undervisningsmaterial, som gett en fyllig och nyanserad bild av Estlands svenskbygd. Utan tvekan kommer Kustbon att betraktas som en ytterst värdefull källa även av kommande generationer. Tidskriftens årgångar talar om en egenartad bondekultur, som främst kännetecknas av kärlek till den egna torvan och den egna munarten men också av en alltmer märkbar strävan till bättre materiell och andlig standard och tro på en ljusare framtid. I de tjugo årgångarna Kustbon kan läsaren också få en god uppfattning om den fortlöpande acklimatiseringsprocessen i det nya hemlandet. Kustbons familjeavdelning — i sitt slag helt unik — har tjänat till att upprätthålla gamla kontakter.

Kustbon är alltså inte avsedd som en lektyr för stunden. Det är att hoppas att prenumeranterna insett detta och bevarat gamla årgångar. Till nästa års början har redaktionen utlovat ett utförligt innehålls- och sakregister över de tio senaste årgångarna (ett tidigare tioårsregister utkom som bekant i början av 1954) och då är tillfället inne att låta binda in alla de tjugo årgångarna i Sverige och bereda dem en hedersplats i bokhyllan. — Vi Kustbons prenumeranter har all anledning att känna oss tacksamma för det självuppförande arbete som Kustbons utgivare, redaktörer och medarbetare nedlägger. Kvalitativt tål den väl en jämförelse med tidskrifter av liknande karaktär utgivna i Sverige, något som också tycks uppmärksammas av allt fler. Kustbon har nu ett större antal prenumeranter än något år tidigare.

I Kustbons första nummer uttryckte riksantikvarien Sigurd Curman en förhoppning att alla skulle hjälpas åt att "göra det möjligt för den est-

Arthur Johanson

Välkommen var, o Herre kär

Julhögtiden kommer till oss som en kär gammal bekant, på vilken vi väntar och som vi bestämt vet inte skall svika oss. I det tunga vintermörkret börjar julens lågor att brinna. När året skrider framåt i sin gång och stupar mot sitt slut, då ringer julens klockor in något nytt, något glädjefyllt, något som ger hopp och tro.

Ja, visserligen är julen en gammal bekant. Vi känner igen detaljerna i alla de jular vi varit med om. När vi packar upp den gamla jullådan med gulnade remsor av glitter, med stjärnor som avtagit i ljusstyrka, med änglar som skadat en vinge, med glaskulor och spiror, då är det som rörde vi vid dyrbarheter, därför att allt detta minner oss om jular som varit och öppnar porten till en jul som kommer.

Julens yttre gestalt visar oss hemmet i vilket en liten familj genom statsmaktens krav tvingades att bo, det visar oss krubban, den underliga plats där världens frälsare fick vila under sin första natt på jorden, vi ser där några herdar, enkla män ur folket som hade hört änglasång och skyndat in till staden för att se den nyfödde Messias; och framför allt, vi möter där barnet, litet, hjälplöst, beroende av Marias omsorg. Det är inte mycket att grunda en religion på, inte ägnat att vara en startpunkt för en lära som skulle komma att behärska oräkneliga människor och finnas till under tidsåldrar. Det finns ju inte mycket i Betlehem denna första julnatt som avviker från det vanliga.

Det är en liten ny världsmedborgare som gjort sitt inträde i världen och med den allra största visshet kan kyrkan vittna om att Jesus "i allt blivit lik sina bröder", delaktig med oss alla i livets kamp, oro, frågor, förgängelse och död. Det finns inga under, inga egendomligheter i samband med Jesu ankomst. Det är bara så att ännu en i den ändlösa raden av människor, trätt in i vår tillvaro. Att Maria under dessa den första julnattens timmar drömmer underliga drömmar om detta barn är något som hör hemma i hennes eget hjärta och som hon inte kan dela med någon annan. Men så är det väl för varje mor som bär sin smärtas skatt i sina armar. Ett människoöde

har börjat och ingen i hela världen kan säga vad som skall bliva av detta barn. Livet kommer att med tiden uppenbara detta barns betydelse.

Julen är en gammal bekant och ändå lär vi aldrig förstå den rätt. Ty det barn som blev fött, den son som blev oss given och som till sin yttre gestalt var som alla andra, bar inom sig något som tillhörde honom ensam. För oss som känner detta människoöde genom de skildringar, som evangelierna bevarat åt oss, är detta barn som föddes i en krubba något förmer än alla andra barn. Han är oss inte endast lik i det yttre, han har inte endast att kämpa samma kamp som vi, han har inte endast att möta den mörka död som vi, utan det säregna med honom är att han lever sitt liv utan att övervinnas av det onda, utan att svika sin kallelse, utan att förneka det sant mänskliga, utan att förlora tron på Gud.

Det har blivit så att detta barn i krubban, omkring vilket vi samlats för att glädjas över att en människa är född i världen, detta barn är på ett hemlighetsfullt sätt "den förstfödde bland många bröder", den som i sitt väsen äger en rikedom som skall delas med alla oss andra. Ju längre de kristna begrundade detta barn i krubban och ju mer de såg av hans liv och hans gärningar, dess bättre kunde de förstå, att "i honom bodde gudomens hela fullhet lekamligen." Så växer hela den skatt fram som vi i trosbekännelsen samlat i ett enda kostbart smycke, tron på att barnet i krubban kom från den härlighet som det en gång ägt hos Gud, förrän världen var till, och att den viloplats, som väntade denne Son, sedan hans gärning på jorden fullbordats, inte var ett armt stall och en krubba, utan en härlighet som intet öga sett och en tron som reser sig högt över allt annat i tillvaron och att han skulle få det namn som är över alla namn och den ära som han, den ödmjukaste av alla, ensam förmår att bära.

Än en gång hoppas vi att få tända våra levande ljus, än en gång ville vi samla våra kära omkring oss och tacka för allt som livet kan ge, än en gång ville vi förnimma glädjen över det allra enklaste och djupaste i människolivet, förnimma hur heligt det är att vara människa. Men under allt detta bäres vi av en sak som ingen av oss äger förmåga att rätt klart förstå, vi påminnes om den kärlek som finns bakom livets underliga gestalt, om den vänskap med det himmelska som Jesu ankomst i världen uppenbarat för oss och om den trygghet som detta ger åt oss i vårt enkla Betlehem.

Välkommen var, o Herre kär!
En gäst när oss du vorden är.

Elmar Nyman.

landssvenska stammen att i det gamla moderlandet med framgång fortsätta och fullfölja det sträv-samma och hederliga liv som under gångna århundraden skaffat dess medlemmar ett gott namn och rykte såsom ärliga medborgare och goda svenskar". Kustbon har hörsammat Sigurd Curmans uppmaning och bör kunna ta åt sig en del av äran när det nu visat sig att allt gått väl i händer för de våra.

Vy från Hapsal

En strålande förhöstdag. Bländande vita dra lätta, ulliga moln över en djupblå himmel. Högt under dess valv flyga lekande och kvittrande svalor. Sikten var höstklar och blicken når oändligt långt över den flacka, steniga kusten och det nästan orörliga havet.

Därborta fångar ögat konturerna av det skogklädda, blåskimrande Wormsö och sydost därom den djupa Hapsalbukten, vid vars strand den måleriska lilla staden Hapsal ligger, känd som kurort genom sina berömda gyttjebad.

Inbäddad i saftig grönska, med sitt långt skönjbara, spetsiga kyrktorn, sin gamla slottsruin, där "Vita frun" ses skrida fram i månljusa nätter, med sina praktfulla frukt- och blomsterträdgårdar, ter sig den lilla staden som en gammaldags, älsklig idyll.

En krass motsats härtill utgöra de moderna plageanläggningarna vid stranden: vattenrutschbanan, karusellen och trampolinen.

Mitt emot Wormsö ligger halvön Nuckö, vilken enligt traditionen av Peter den store omskapades till en ö genom den kanal han lät gräva för att hans skepp obehindrat skulle kunna passera. Numera är denna kanal en vassbevuxen sumpmark, där de årliga höstöversvämningarna är det enda som minner om den egenvilliga tsarens verk.

Denna halvö har också lånat sitt namn åt den dialekt som är karakteristisk för hela trakten, den s. k. "Nuckösvenskan". Detta språk, som bibehållit sig sådant det för 200 à 300 år sedan talades i Sverige, studeras med största intresse av nutida språkforskare.

Denna gamla svenska utgör fortfarande samtalsspråket hos befolkningen, om också skolorna på sin läroplan upptagit den s. k. Rikssvenskan (nysvenska) ävensom estniska.

Från Nuckö går vägen vidare över Österby till Birkas, ett vackert beläget gods, som numera inrymmer den högre svenska skolan, vilken samtidigt utgör en lantbruks- och hushållsskola.

Genom skogar och över fält bär det vidare till Lyckholm, sedan förbi Nuckö gamla kyrka med

ÅLDERDOMLIGT

och MODERNT

I GOD SÄMJA

Birkas

dess stora begravningsplats och vackert belägna prästgård till Paschlep, kommunens telefoncentral.

Härefter blir landskapet kargare. Stenigt och flackt. Här och där ett busksnår eller några förkrympta träd. Så fortgår det ända till Rikull, varefter naturen åter blir rikare och yppigare.

Vid kusten, längre norrut, ser man Sipsbukten med långsträckta, härliga sanddyner och längre borta anar man Spithamn, likaså med en underbar, naturlig plage, och ön Odinsholm, vars fyrtorn markerar utfarten ur Finska viken till Östersjön.

Mörka skogar sträcka sig inåt land och deras mäktiga trädkronor susa om svunna sekler, förgångna släkten och försvunnen rikedom.

Rikull (Rik-kull) är en beteckning för rikedom på Nuckösvenska.

En gång traktens mäktigaste gods, har Rikull numera helt förändrat karaktär. Krig och revolution ha av gårdagen skapat nuet. En ny generation, med andra tankesätt och andra levnadsförhållanden har vuxit upp och må avlägga räkenskap för detta nu.

Skyddat för havsstormarna av hundraåriga trädgrupper, ligger det långsträckta, gamla karaktärshuset i en våning. På baksidan fruktträdgården omgiven av tjocka murar . . . Denna förr

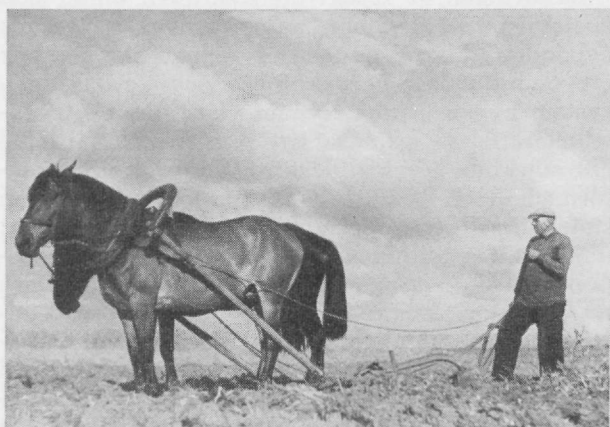
DÄR ESTLANDS

SVENSKAR BO

Ur *Helsingfors Journalen*
16—29 oktober 1937.

Sankta Katarina kyrka, Nuckö

På Nucköslätten

så förnämt avskilda, ensamma trakt är numera genomkorsad av två automobilvägar: Reval—Rikull och Hapsal—Spithamn. Tungt lastade transportbilar med timmer, spannmål och andra varor slamra sönder den stora stillheten. På havet smattrar en motorbåt. På åkervägarna ser man skördefolk med räfsor och högafflar lämna sitt arbete på cykel.

Dagliga tidningar förmedla bekantskapen med yttervärldens händelser — även radion har inträngt i ödemarken.

På lördagseftermiddagarna, eller på kvällen efter vardagens arbete, hör man den kännpaka tonen av en volleyboll följd av högljudda, uppmuntrande rop från åskådarna. Volley-spelet har i dessa trakter nästan helt utträngt tennis och fotboll. Sportentusiasmen har också här helt gripit ungdomen och understödes även av det svenska kulturförbundet "Svenska odlingens vänner".

För icke så länge sedan firades just i Rikull den svenska ungdomens första sportfest, vilken öppnades med ett entusiastiskt hälsningstal av prosten på Wormsö, och där rätt så anmärkningsvärda prestationer förekommo, trots att skogsängen vid Rosta ingalunda kan jämföras med en riktig sportplan.

Tävlingen omfattade 100, 400, 1500 och 5000

meterslopp, kulstötning, höjdhopp, längdhopp, spjut- och diskuskastning samt stafettlöpning.

Sedan Rikulls sångkör i folkdräkt föredragit några sånger och ett föredrag hållits om estlands-svenskarnas utveckling ur det gamla Ajbofolket, skred man till utdelning av prisen, bland vilka förekommo många värdefulla donationer. En svensk enaktare och några svenska folkdanser avslutade programmet, varefter festens officiella del högtidligt slöt med avsjungandet av nationalsången.

Därefter fick ungdomen tillstånd att förlusta sig med dans.

Men det finns ett ställe i Rikull där tiden gått spårlost förbi. Det är det lilla skogskapellet i Roslep, uppfört i början av förra seklet av Rikulls dåvarande ägare. Kring den enkla, vita byggnaden, resa sig de allvarliga gravkorsen, minnande om gamla tider.

Kapellet tillhör Nuckö socken och här samlas de svenska kyrkobesökarna till gudstjänst varje söndag. Hit strömmar också omgivningens befolkning till större festligheter, såsom mottagandet av den svenska kronprinsen vid hans besök i landet 1933 eller den stora sångarfesten 1935 på 100-årsdagen av kapellets grundläggning, då även en kör från Sverige medverkade.

I dylika festligheter deltar också skolungdomen. Såväl folkskolebarnen i Rikull och Höbring som eleverna vid den högre skolan i Birkas samlas då mangrant under ledning av sina lärare.

Här finnes det gamla bevarat, här leva de gamla traditionerna.

Men redan kapellets närmaste omgivningar ha utsatts för omstörtningar och förändringar.

Lockade av bekvämare vägar och nya kommunikationer med de härliga plagerna vid Sips och Spithamn samlas allt flera sommargäster i trakten. Där förr svampar växte ur jorden skjuta nu små, snygga hus upp på nyingärdade parceller. Trafiken och livet bli allt oroligare och om tillräckligt kapital och företagsamhet finnes, kommer det icke att dröja länge innan en elegant,

Gunnar Wallin

OM PRESSENS FRIHET

Som i förra numret av Kustbon meddelades, disputerade Elmar Nyman den 21 sept. i år vid Stockholms universitet. Hans avhandling recenserar här av fakultetsopponenten docent G. Wallin. — Vi hoppas att i nästa nummer kunna införa en recension av Ivar Pöhls avhandling "Das Problem des Naturrechtes bei Emil Brunner".

Frågan om pressens frihet är lika gammal som pressen själv. De principiella skäl som anförts för pressfrihet och för tryckfrihet över huvud taget har starkt växlat. Likaså har uppgiften att i lagtext formulera dessa idéer lösts på mycket olika sätt. Det har dock praktiskt taget aldrig varit tal om någon fullständigt oinskränkt frihet. Frågan har gällt var gränserna mellan tillåtet och otillåtet skrivsätt skall dragas. Även den moderna demokratin brottas med problematiken. Senast under det andra världskriget fick man världen över — också i de neutrala staterna — en kraftig och obehaglig påminnelse om vilken ömtålig sak tryckfriheten är. De maktavandades överväganden ledde till suspendering eller stark begränsning av den tryckfrihet, som ansetts godtagbar under fredliga förhållanden.

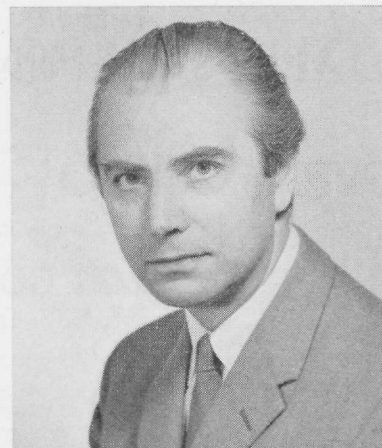
Elmar Nymans nyligen publicerade doktorsavhandling, "Indragningsmakt och tryckfrihet 1785—1810", utgör en undersökning av press- och tryckfrihetspolitiken under en för länge sedan svunnen period i ett samhälle väsentligt olika vårt. Det oaktat erfar man mycket av vad som här skildras inte i första hand som en historisk redogörelse, inte ens som ett historiskt perspektiv på aktuella tryckfrihetsrättsliga spørsmål, utan det blir i hög grad fråga om personligt angelägna ting, om ett underlag för den egna meningsbildningen i en central politisk fråga.

Den period, som Nyman gjort till föremål för sin undersökning, omfattar såväl större delen av den gustavianska tiden — med Gustaf III respektive Gustaf IV Adolf som regenter — som året efter 1809 års revolution, vilken som bekant kas-

mondän badortspublik kommer att vandra på de solstekteka dynerna eller i tallskogens skugga.

Men då har trakten offrat mycket av sin ursprungliga charm. Mätte den icke gå alldeles förlopad!

Eugenie von Barlöwen.

Elmar Nyman

tade det gamla systemet över ända och gav Sverige dess ännu gällande statsskick.

Skildringen av tryckfrihetspolitiken under den gustavianska tiden blir, naturligt nog, i Nymans avhandling huvudsakligen en redogörelse för hur ett omfattande övervaknings- och restriktions-system byggdes upp. Nyman visar hur de tryckfrihetsrättsliga grundsatser, som knästats i 1766 års märkliga tryckfrihetsförordning, gradvis omformades och kränktes. Till en början var den statskontroll, som ägnades tidningarna, blott ett moment i maktavandarnas allmänna tryckfrihetspolitik. Tidningarnas farlighet bedömdes inte vara av den storleken, att någon omfattande speciallagstiftning mot dem ansågs befogad.

Uppfattningen på den punkten kom emellertid att ändras, och det är framför allt de olika inslagen i denna särbehandling av pressen, som Nyman uppmärksammat och — kanske inte alldeles välfunnet — gett den samlade beteckningen indragningsmakt.

De vapen som myndigheterna begagnade för att strypa till det fria ordet var många. Bestämmelserna i tryckfrihetsförordningen bildade endast en tämligen formell ram för de åtgärder som vidtogs. Specialförfattningar, hotelser, mutor, motpropaganda m.m. användes också som påtryckningsmedel.

Enligt Nyman var Gustaf III:s tryckfrihetsfientliga inställning redan tidigt utvecklad. Han kunde därför under de senare åren under sin regenttid vidtaga en rad frihetsinskränkande åtgärder utan att detta innebar någon förändring av hans principiella inställning. Kort efter Gustaf III:s död utfärdade den fungerande förmyndarregeringen på initiativ av den inflytelserike G. A. Reuterholm en åtminstone till bokstavslydelsen tämligen liberal tryckfrihetsförordning. Efter blott några månader skedde dock en tydlig åstramning, och Reuterholm framträdde som frihetsmännens svurne motståndare. Bilden under Gustaf IV Adolfs regeringstid uppvisade för tryckfrihetens del enbart mörka sidor. Början av 1800-talet har, betonar Nyman, med all rätt betecknats som pressens järnår med en ytterligt noggrann avskärmning av nyheter från det napoleonska Frankrike som ett karakteristiskt inslag.

Lars Svedberg

RESAN TILL SVERIGE

En liten reseskildring över J. Släts, L. Städs och L. Svedbergs resa från Estland via Finland med ankomst till Sverige den 28 november 1943.

Omkring mitten av september 1941 var Ormsö befriat från kommunisterna och folket började arbeta med friska tag igen och tänka på ett nytt liv. Detta varade endast två år. Då började ryssarna återvända och förberedelser för ny mobilisering började vidtagas. Då man nu inte kände sig tillhöra någon av dessa stora grannar, som hade turats om att trampa på vårt lilla oskyldiga land, så började våra tankar ånyo gå till Sverige. Det var emellertid ingen lätt sak att ta sig över dit. Stränderna var bevakade. Alla båtar var konfiskerade. Endast en motor fanns kvar och sjön var bevakad av tyska fartyg.

Nu började förberedelserna för flykt. Den ena båten efter den andra som nu inte kan nämnas för utrymmets skulle — minst fyra sådana — utrustades, men alltid blev det något hinder. Dock kan i all korthet här nämnas ett litet äventyr när vi skulle flytta motorn över till Nuckö, för nucköbornas båtar var då fria ännu. Jag var ute på en liten resa, som jag brukade göra ibland, och ordnade med en båt som skulle komma och hämta motorn vid en bestämd tidpunkt en kväll. Allt var planlagt. Båten kom till platsen och motorn kördes dit trots att tyska vakten brukade gå samma väg. Allt gick bra. Två man rodde ut med kursen på Nuckö. När de kom fram dit låg tyska vaktbåten så långt upp under land att de inte märkte den förrän de var ganska nära. Då gav den signal att de skulle ro fram till den. Under senaste timmarna hade det nämligen kommit order om att även nucköbornas båtar skulle konfiskeras. Man

kan tydligen träffa på någon bra människa även bland dessa soldater. När de hade tittat på motorn hade de sagt att de visste vad vi menade, men de kunde ro i land och hämta båten dagen därpå och köra den till Hapsal, vilket de även blev tvungna att göra. Motorn blev dock räddad och fick senare på något sätt fraktas tillbaka igen.

Något senare kom den dag då tyskarna lämnade alla båtar fria. Det var då som många hade ämnat att lämna vår lilla kära ö. När allt var ordnat och många båtar var färdiga att avgå började våra ledande män agera för de stora transporterarna, som blev lovade så bra. Många hade sina papper klara redan och jag bland dem. Men innan transporten avgick blev många namn strukna och andra inskrivna i stället, som hade förvärvats under tiden. På detta sätt blev många besvikna och fick ångra denna tid som de hade förlorat. Sommaren var slut och höststormarna började. Allt såg mörkt ut. Ingen annan hjälp fanns än att ännu en gång rusta ut en liten fiskebåt på något över 5 mters längd. När vi hade den klar, blev det att passa på att köra den till stranden mitt på ljusa dagen då vakten råkade vara borta ett tag. Vi hann nätt och jämt sjösätta båten och ro bakom en liten holme då vakten kom. Nu gick det inte att låta båten ligga där längre för då hade den kunnat bli beslagtagen, därför att utrustningen redan gav tillkänna vartill den skulle användas. Det var således bäst att göra sig redo genast och starta samma kväll. Det var natten mellan den 19 och 20 november 1943. Klockan hann bli 12 på natten innan allt blev klart och vi lade ut från Sviby strand (Aikenäse). Vi hade sällskap med två andra båtar då vi startade.

Skildringen av det tryckfrihetspolitiska läget de tolv månaderna närmast efter marsrevolutionen 1809 utgör, som förut framhållits, avhandlingens andra huvuddel. Nyman avvisar på ett övertygande sätt den gängse föreställningen, att de lättnader i trycktvånget, som omedelbart ägde rum, skulle ha inneburit tryckfrihetens återställande. Övervakningssystemet hölls nästan intakt fram till mars 1810, då den nya tryckfrihetsförordningen stadfästes. I en grundlig studie presenterar författaren revolutionsmännens och grundlagsfädernas resonemang om att den nya konstitutionen måste motsvara den allmänna opinionens önsknings. Nyman redogör vidare för de olika faserna i lagstiftningsarbetet med de tryckfrihetsrättsliga problemen. Detta kom att bli en utdragen och uppmärksamman historia till följd av att riksdagen var ovillig att gå i den styrande maktens ledband. 1810 års tryckfrihetsförordning hade, summerar Nyman, övervägande liberala

drag, men inslagen av gustaviansk förmyndarmentalitet var obestridda.

Vissa huvuddrag av den tryckfrihetspolitik, som fördes under perioden 1785—1810, har tidigare varit kända. Nymans uppgift har här varit att komplettera och sammanställa de forskningsresultat, som redan vunnits. I flera av dessa punkter har han dock på basis av egen primärforskning kunnat korrigera den tidigare givna bilden. På andra områden, särskilt i sina skildringar av händelserna 1809—1810 och i sin undersökning av pressens omfattning och struktur, har Nyman brutit jungfrulig mark, vilket medfört betydande landvinningar för vetenskapen.

Avhandlingen framträder i en mycket tilltalande språkdräkt. Den breda skildringen av den politiska miljön och de generöst lämnade, roande detaljupplysningarna bidrar också till att Elmar Nymans bok är en lektyr, som kan läsas med största behållning även av en icke fackman.

Mången farkost av denna typ tog sig över Finska viken eller t. o. m. Östersjön.

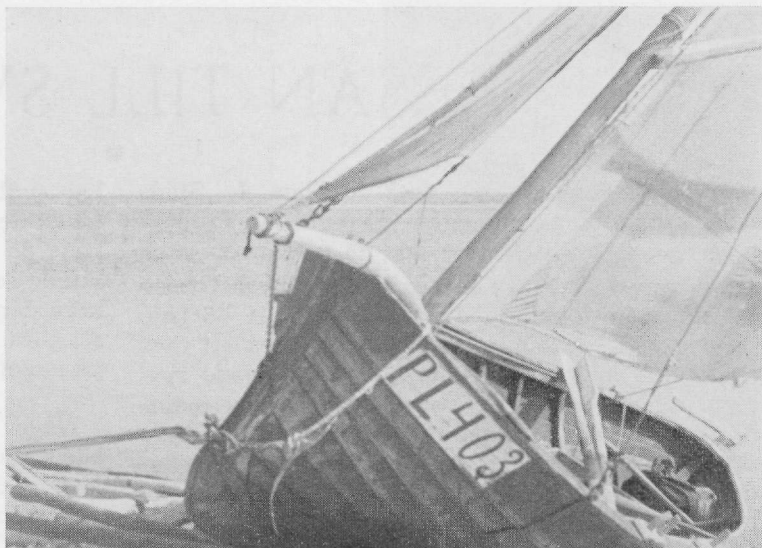

Foto Per Söderbäck.

Då vi lade ut från Aikenäse var det månljust och blåste lite så det var lagom att segla. Då vi emellertid bodde på inre sidan av ön måste vi först genom sundet, där det fanns vakt i fyren. Vi vågade därför inte starta motorn, som två av båtarna hade, utan fick segla och bogsera den minsta båten, som inte hade segel. När vi hade passerat Norrby fyr och kommit ut ur Nuckösundet och ut på fritt vatten började den minsta båten köra för motor. Vi andra seglade för vi ville hålla oss i sällskap. Vi fortsatte på det sättet en tid medan vinden ökade i styrka. Det började nu bli daggryning. Den båten som körde med motor fick redan så mycket vatten över så att de fick motorstopp ett par gånger, så vi andra fick ta den på släp. Vinden blev allt starkare. Till slut gav de upp och vände tillbaka. Efter ett par dagars strapatser hade de visst klarat sig hem igen.

Vi på de andra två båtarna fortsatte färden i sällskap. Vinden blev allt hårdare och vi måste minska segel. Sjöarna gick så höga att man inte kunde använda motorn. Johan Slät satt då och styrde båten. När sjöarna började gå höga försökte han ibland slå ut lite bensin på vattnet, så som sjöfolk ibland brukar göra vid haverier, när de i stormen får lämna sina fartyg och gå i livbåtarna. Han hade fått in vatten i sjöstövlarna hemma vid stranden när vi skulle lasta in sakerna och tog nu av dem så att de skulle torka. När han höll på med bensinen så hade han fått bensin på byxorna innan han tog på sig stövlarna. Ingen kom att tänka på att det nu blev liksom en kompress när det blev lufttätt i stövelskaften. Följden av detta visade sig senare.

Vi fick nu sikte på en boj som var på vägen till Hangö utanför minfalten, som vi senare fick reda på. Vi försökte komma upp till den för att få bättre klarhet om hur långt vi hade hunnit. Då passerade två stora tyska båtar och en finsk FÅA-båt, som satte kurs på Hangö, men de observerade tydligen inte oss i de höga sjöarna. När vi hade kommit fram till bojen började det komma regnbyar och hagelskurar om vartannat. Det rullade

upp sådana hemska svarta moln på himlen och blev riktig storm. Vinden hade vänt så vi kunde inte hålla vår kurs utan vi var tvungna att länsa undan vinden. Appelbloms båt vände först och sedan fick också vi ge upp. Vi kunde inte ha mera segel än så mycket att båten lydde rodret. När vi nu redan hade fått skada på focken så surrade jag ned storseglet så det bara var en liten trekant fram mot masten. Vi ville ju driva så sakta som möjligt. Vi lade ut täcken på släp för att vågorna inte skulle komma över så mycket bakifrån och samtidigt skulle de fungera som drivankare. Då vår båt förr var så hårt lastad och så låg i aktern eftersom vi hade motor, ansåg vi att det var bäst att kapa linan och lämna filten, vilket den andra båten antagligen inte hade gjort eftersom den var lättare lastad. Den blev med tiden efter oss och det var omöjligt att hålla ihop. Ibland kunde det gå en lång tid som vi inte såg varandra, men rätt som det var råkade vi samtidigt komma upp på vågkammarna och se varandra igen. Snart var den andra båten helt försvunnen ur sikte i de höga sjöarna och det tilltagande mörkret och vi gick en mörk och stormig natt tillmötes med föga hopp om en ljus dag till.

På detta sätt skildes vi från våra kamrater i andra båten, vilka vi inte har hört någonting ifrån ännu när detta nedskrivs efter 20 år. Det var 12 unga människors liv som antagligen slutade på detta sätt. De kommer att stå i ett varmt minne för oss i hela vårt återstående liv. Det var Anders Appelblom och Anders Städ med sina familjer och dessutom de unga flickorna Agneta och Allide Appelblom, Alvine Tim samt den olyckliga Sigrid Städ, som redan var i vår båt men i sista stund blev överförd till andra båten, vilket jag först fick veta ute på sjön.

Vår båt hade stått på land hela sommaren och var upptorkad och gammal. Då den nu dessutom var tungt lastad läckte den ganska mycket. Jag hade ett gammalt försegel som jag spikade fast runt aktern. När det kom stora brottsjöar akter-

ifrån måste vi många gånger hålla upp seglet och trycka emot med bröstet för att på så sätt åtminstone något hålla emot vågorna. Sedan tog vi en presenning av hemvävd linneduk som vi satte fast utmed ena sidan och upp över båten så långt den räckte. Sedan fick vi passa att det inte skulle komma in vatten på andra sidan, som vi inte kunde täcka för att vi måste ha masten uppe för seglets skull, eftersom vi inte kunde använda motorn. Många gånger sköljde vågorna upp över linneduken. Man visste inte om båten skulle rulla runt eller om den skulle lättas, men det mesta vattnet rann alltid tillbaka. Sedan var det bara att ösa vatten hela tiden. Eftersom det var så trångt i båten var det endast framför motorn man kom åt att ösa i hinken och sedan slå ut det. Så länge jag kunde sätta knät emot svänghjulet gick det bra, men snart blev knät så ömt att det inte gick längre. Då blev jag tvungen att ligga på sidan och ösa. Så snart jag gjorde ett uppehåll ropade de som satt i fören, som var lite överbyggd, att vattnet började komma upp under dem. Vi blev tvungna att minska lasten. Vi började med att kasta överbord bensindunkarna. Endast en 20-liters dunk behöll vi. Sedan slängde vi våra matvaror med undantag av den minsta matsäcken, som vi kom överens om att dela på, om vi överhuvudtaget mera skulle behöva någon mat. Därefter följde ytterligare några saker, men det lättade inte mycket, för allt var så genomblött och tungt.

Vi började nu driva tillbaka mot estniska kusten. På söndagseftermiddagen såg vi kusten och tyska båtar som körde från och till norra Finland. För att inte bli observerade av de tyska båtarna och inte driva i land på estniska kusten blev vi tvungna att lägga om och sätta längre ut till havs så som vinden medgav. Mot finska kusten ville vi inte ge oss när det började mörkna för det fanns så mycket undervattensrev, som sjöfolk känner till. Söndagsnatten var lite lugnare. Då låg vi alldeles stilla och drev i flera timmar utan några segel alls. När det började närma sig daggryningen tog vi till lite segel och försökte hålla in mot finska kusten. När det började ljusna fick vi sikte på Jussarö fyr. Vi försökte då hålla upp mot den, men vinden tilltog i styrka allteftersom det blev morgon, så det blev påfrestande att komma upp till fyren. Väl framkomna dit såg vi dock att det var omöjligt att klara sig förbi fyren till rätta farleden. Vi skulle ej ha klarat det stora berget, som ligger öster om fyren. Därför blev vi tvungna att taga den sista risken och sätta in mellan klackarna och undervattensreven och lita på vår tur. Vi satte i en åra som hjälp till rodret så att vi fortare kunde styra båten och snart var vi genom det trängsta hålet och innanför skären.

Det värsta var nu över. Strax innanför skären kom en finsk lotsbåt från Jussarö med två man emot oss. De första orden var: "Kasta hit trossen så skall vi bogsera er." Dessa första ord glömm

vi aldrig. Vi kunde då redan se bryggan, och om några minuter var vi i hamn.

När vi skulle lämna vår bräckliga farkost fick finländarna hjälpa kvinnor och barn upp ur båten. De hade suttit stilla och genomvåta i ungefär 58 timmar och ej haft plats att röra på sig. Dessutom så gott som utan mat, då de ej kunnat äta för sjösjukan.

Vi blev mottagna i lotsarnas lilla varma stuga. När vi kom in i värmen svullnade händerna och fötterna på oss. Det gick på några minuter. Sådant hade vi inte hört talas om vare sig förr eller senare.

När vi hade värmt upp oss lite så att alla kunde klara sig på egna ben, fick vi följa med två kustbevakningsmän till deras förläggning, som låg på andra sidan ön. Där blev vi också, efter omständigheterna, mottagna på bästa sätt av dessa vänliga soldater, som alla var svensktalande. Vi fick slå vattnet ur sjöstövlarna och torka våra kläder något så när. Sedan fick vi mat för första gången sedan färden från Ormsö. Detta var vid 12-tiden på måndagen den 22 november. Maten bestod av havregrynsgröt med mjölk och smörgås samt kaffe med socker, som vi inte hade fått köpa på två år på Ormsö. Efter middagen bar det iväg med en stor lotsbåt till Hangö. Därifrån skulle vi till Åbo och vidare till Stockholm, var det meningen.

När vi kom fram till Hangö var det redan mörkt. En lastbil väntade på oss. Vi trodde att vi följande dag skulle få resa vidare till Åbo, men så blev inte fallet. Vi blev körda till järnvägsstationen och inhysta i en lastvagn tillsammans med några estniska pojkar från Dagö. Sedan bar det iväg tillbaka mot Helsingfors. Vi frågade varför vi skulle dit när vi var på resa till Åbo och fick svaret, att de fått meddelande om att det var ester som kommit och ej estlandssvenskar och att de skulle köras till Helsingfors. Då vi på natten kom fram till Helsingfors blev vi omhändertagna av kriminalpolisen och fick ligga kvar där över natten på bara golvet.

Nästa dag skulle vi vidare till en herrgård 15 km utanför Helsingfors. Eftersom det överallt var upptaget med krigstransporter var det svårt att få tag på en bil, varför vi satt där och väntade tills fram på eftermiddagen innan en svensktalande militärchaufför kom med en lastbil och skjutade oss tillsammans med 24 andra personer, alla med våta bylten, till en plats som kallades Jollasgården. Den ligger bakom Brändö på Degerö. Där fanns ett läger för estniska flyktingar. Även vi blev inskrivna och fick göra oss bekanta med deras lagar och förordningar. Kl. 6 på eftermiddagen hade de sin kvällsmat, vari även vi fick delta, vilket vi blev mycket glada åt, då vi hunnit bli hungriga sedan förra måltiden kl. 12 dagen innan på Jussarö. Denna måltid bestod av en tallrik potatissoppa och två bitar bröd. Sedan blev det att börja tänka på den sköna vilan. Vi skulle nu bo i ett tvåvåningshus, inrett med sovplatser för 120 personer. Vi var nu något över

300. Det kom varje dag in nya och gick också någon varje dag. Här var alltså bara att återigen krypa ner på golvet med rocken över huvudet så inte någon skulle trampa på näsan. Vi låg tätt intill varandra på golvet, precis som saltade sillar. Rummen var dock varma och vi sov relativt gott.

Andra kvällen blev det lite bättre ordnat. Två av barnen blev då placerade i ett badkar och det tredje på ett litet bord i badrummet. En fröken som tidigare hade sovit i badkaret fick resa till staden. Vi slapp således bekymret för att barnen skulle bli nertrampade i mörkret. Något slag av lyse fanns nämligen inte. Orsaken till detta var att stormen hade brutit ner elektriska ledningsstolpar och ledningarna hade blivit förstörda just under den tiden då vi var på sjön. Ingen hade tid att laga ledningarna, så det var fortfarande mörkt när vi gick därifrån.

Efter ett par dagar, när polisförhören var undanstökade, fick vi tillstånd att gå till stadspolisens och sedan till svenska beskickningen i Helsingfors, som ordnade våra papper så vi kunde bli klara att resa från Jollas gård på lördagsmorgonen. När vi hade druckit en mugg te med rågröd till, vilket alltid var vår frukost där, började vi släpa ut våra saker som fanns i ett hus 300—400 meter därifrån. En del hade vi torkat i bastun som fanns på platsen och en del var fortfarande våta. När vi hade lastat allt på en väntande lastbil gick Lars Städ och jag slutligen och hämtade Johan Slät, som hade varit sängliggande hela tiden på grund av att han fick bensin på kläderna och i stövlarna under sjöresan.

Han hade blivit skadad på bägge benen så att skinnet först slog upp i stora blåsor och sedan skalades bort nedanför knäna på båda benen. Han kunde omöjligt gå själv och ingen läkarvård fanns. Det fanns inte ens en gasbinda att få. Han fick lägga sina näsdukar om benen i stället.

Framkomna till Helsingfors åkte vi med vårt pick och pack till stationen, där de andra fick vänta medan jag var uppe på svenska beskickningen och ordnade med biljetter. Medan vi var på stationen kom finnar och frågade vad vi var för folk. När vi förklarade för dem, sade de att i dag är det ert öde, vem vet när det blir vårt.

Nu avgick tåget till Åbo. När vi kom dit på kvällen var det bara att gå igenom tullen. De hindrade oss inte och det gick mycket lättare för oss än för andra passagerare. De brukar annars vara så noga i krigstid.

Nu hade vi kommit ombord på svenska passagerarbåten s/s "Arelis" som gick på linjen Åbo—Stockholm. Båten lade ut och blindventilerna tillskruvades. Inget ljus fick skina ut förrän vi var på svenskt vatten. Vi kände oss dock ganska trygga. Det var ännu en natt men dock den sista. Sedan skulle vi vara framme vid vår längtans mål. På båten fick varje familj egen hytt. Vid 9-tiden fick vi besked om att vi skulle vara vänliga att komma och äta. Servitriserna hade dukat

Nu så kommer julen

*Nu så kommer julen! Nu är julen här,
litet mörk och kulen men ändå så kär.*

*Han i salen träder med så hjärtligt sinn,
och i högtidskläder dansa barnen in.*

*Ljusen och lanternan glimma högt kring dem
som den klara stjärnan över Betlehem.*

Brinn du julens stjärna, lys min barndomsstig!

O, så gärna, gärna ser jag upp till dig,

som jag dig förstode. Liten liksom jag

var också den gode frälsaren en dag.

Och då sken du redan på hans krubba klar,

och så sken du sedan allt till våra dar.

O du goda, fromma, glada juletid,

du vår vinterblomma, full av fröjd och frid!

Tusen skalkar gunga ystra på ditt knä,

och små änglar sjunga kring vårt juleträ'.

Glatt med dem sig blandar barnens fröjdeljud.

Alla goda andar lova Herren Gud.

Zacharias Topelius

ett bord på mellandäck strax intill våra hytter. Det bestod av många rätter och vi märkte att vi kommit under annan flagg. Vi åt och lät oss smaka och talade om den sista temuggen vi fick kl. 7 på morgonen på Jollas gård, alltså för åtskilliga timmar sedan. Efter maten lade vi oss och sov en fridens sömn som vi inte hade gjort på länge. När vi vaknade morgonen därpå var vi i Stockholms skärgård. Nu steg vi lugnt upp, tvättade och klädde oss och fick morgonkaffe precis som vanliga passagerare.

När vi kom upp på däck var allt så skönt och fridfullt, och staden var upplyst. Det var härligt att se efter fyra års mörkläggning. Snart var vi framme vid Skeppsbron. Detta var vid 10-tiden söndagen den 28 november 1943. De som var i vår båt vid avresan och nu äntligen lyckats komma fram till målet var, förutom jag, min hustru Gert-rud och barnen Lennart, Gunhild och John, Lars Städ med fru Katarina och döttrarna Agneta och Hilda samt Johan Slät med fru Maria.

Vi möttes på Skeppsbron av tre mycket vänliga herrar, som tog hand om oss och vårt s. k. bagage. Det var nämligen överkonstapel Olsson från polisen samt V. Aman och Lars Slät, som var anställda i Rågökommittén. Vi transporterades i personbilar till Brännkyrkagatan, där vi först alla fick bada utom J. Slät, som genast blev förd till sjukhus. Från badet åkte vi till en förläggning, som fanns på Rosenlunds ålderdomshem, dit även Slät senare kom efter sjukhusvistelsen.

Nu var vår resa äntligen till ända och vi hade lyckats komma till vår längtans mål, vårt ursprungliga fosterland. Nu kan vi i lugn och ro sitta och tänka tillbaka på farorna där borta och på den äventyrliga resan över till Sverige.

Johan Nyman

UR EN NUCKÖ-LÄRARES DAGBOK

Nuckö kyrkogård.

Foto Per Söderbäck.

I Kustbons julnummer 1959 och 1960 publicerades ur kantor Johan Nymans självbiografi några utdrag, som handlade om seminarietiden i Paschlep under 1870-talet och om hans tioåriga lärartjänstgöring på den isolerade än Odensholm. De här återgivna dagsboksanteckningarna skrevs under julmånaden 1893, då familjen firade sin första jul i Nuckö klockargård. De handlar om vardagens bekymmer, materiella och andra, och kan ge oss medlemmar i 1963 års välfärdssamhälle en tankeställare. Texten återges ordagrant; — — — betecknar uteslutning.

Elmar Nyman.

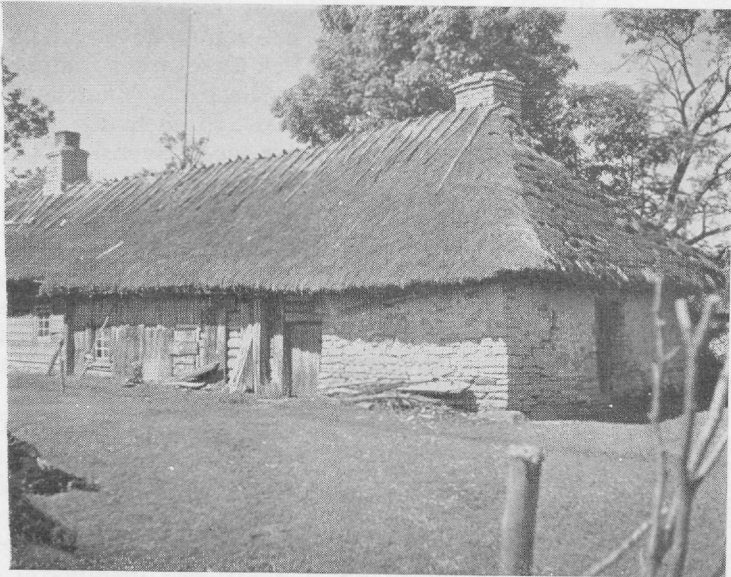
DECEMBER 1893

1. Ehuru en ny månad gör sitt inträde, så är dock allt som vanligt: bara skola dag ut och dag in. Om middagen, sedan barnen redan börjat äta, kom prosten hit på besök för att höra efter skolan. Han gjorde några frågor i huvudräkning och på tavlan och pratade en stund inne hos oss. — En rysk handelsman var här, av vilken jag köpte pälstyg och mamma en duk m. m. och han lämnade kredit 10 rubel, det övriga betalade jag av. På kvällen var jag till boden för andra inköp och drack där te, första gången. — Mina utgifter äro nu många och det nästan dagligen — bara på kredit!
2. Skola som vanligt. Barnen börja bli mer bråksamma, ju mer de bli hemmastadda. — Efter skolans slut var jag till byn och köpte hos Mickas 4 pälsskinn à 50 kop. — — — Bantas Anders från Paschlep var här om kvällen och hämtade en mängd barntidningar, som

Tract Society i London sände gratis för Nuckö söndagsskola till utdelning. — Det regnar duktigt.

3. Skola naturligtvis; på kvällen foro barnen hem, ty i morgon är det endagsskola. — Det regnar även i dag på aftonen; all snö är försvunnen och vattnet betäcker hela marken; gårdarna och vägarna är förskräckligt smutsiga. — De långa kvällarna läser jag, medan mamma och Tio arbeta.
4. Skola med endagsbarnen, som också börja bli rätt bråkiga, isynnerhet de stora estgossarna, över vilka jag idag blev mycket förtretad. — — På eftermiddagen var jag till prästgården och hämtade oblatsbrännaren och mamma bakade oblatsbröd på kvällen. Sedan voro vi alla till byn för att bada. — Väderleken ganska vacker; man kör nu åter med vagn. Is finnes ännu under vattnet och marken är i grunden hård.
5. Andra söndagen i advent. På denna Herrens dag var det endast svensk gudstjänst, skriftermål och nattvardsgång och därmed förenad brudvigsel och barndop som vanligen nästan alla söndagar. Efter gudstjänsten voro vi också till kyrkogården för begravning, så att jag först kl. ½3 var hemma. Liewoh och Dreimen som varit till boden, kommo här in och åto middag. — — — Österbyskolan står ännu. — — — Här går främmande ut och in nästan ständigt, så att man ej har någon tid till läsning på söndagarna.
6. I anledning av statsfesten, tronföljarens namnsdag, var det idag ingen skola, utan

- prosten höll gudstjänst i Sutleps kapell på estniska (han predikar ungefär 5 à 6 ggr årl., den ena gången på estniska och den andra på svenska). Jag måste naturligtvis vara med och var redan kl. ½10 i Sutleps skolhus. Prosten kom kl. 11 och gudstjänsten räckte något över en timme (ingen altartjänst). — — — På kvällen gjorde jag början med översättningen av Ginemans bok: "En ny tid är nära", som han nödvändigt vill ha översatt, ehuru jag gjort invändningar.
7. I dag åter skola som vanligt och alla barn närvarande. Jag höll dock skola med största möda, ty under natten fingo vi kolos från skolstugan som eldades sent på kvällen och jag såväl som mamma, Joel, Tio och den lille voro hela dagen orkeslösa. Bränn Johan kom hit och han slaktade vårt ena svin, som vägde 4½ lispund.
 8. Skola som vanligt. På middagen kom Marks Karl från Odinsholm hit och blev här över natten, ty han vill gå till prosten och Hapsal. — — —
 9. Skola som vanligt och fyra gossar blevo utan mat för det de gjorde skälmstycken i går kväll. — — — Talitaja var här och gav befallning åt ämbetsmännen att genast bygga ett avträdeshus för skolbarnen; befallningen kom från högre ort. — Om kvällen på prästgården visste prosten omtala, att skolrevidenten från Leal skall vara att hitvänta i denna vecka, i sanning en oväntad gäst.
 10. — — — Bykarlarna voro idag här och gjorde början med byggande av avträdeshus; de grävde ett hål i jorden och fodrade det med stockar. — — —
 11. Skola som vanligt, men idag med endagsbarnen till kl. 12. Sedan var jag till byn för att leja mig en häst till Roslep i morgon; efter middagen till prästgården efter vinet m. m. som i morgon måste medtagas till Roslep. — — —
 12. Tredje söndagen i advent. På denna Herrans dag voro vi med prosten till Rosleps kapell. Redan kl. ½7 for jag i sällskap med Marks Karl som medföljde till Rickholtz med Ambors häst och med vagn, ty det är nu bara sommar, ehuru det skall vara vinter. Ännu vid Rickholz hov var det icke riktigt ljus och i god tid var jag i kapellboden. Det var ej många nattvardsgäster i dag, bara 45, 5 barn till dop och 7 kvinnor till kyrkogång, vilket jag alltid skriver. Två brudpar vigdes, ett svenskt och ett estniskt. De estniska bröllopsgästerna från Digerskog och Klanemaa voro mycket druckna och gjorde oväsen ute och störde gudstjänsten, så att prosten befallde anklaga dem i rätten. — Kl. 5 på kvällen var jag åter hemma.
 13. Nu åter skola som vanligt. Även i dag voro män här från Gutanäs och Harja byarna, som arbetade på avträdeshuset, men ännu är det ej färdigt; material fattades. — På kvällen var jag till boden och avbetalade en del av min räkning som jag där gjort, näml. 24 rbl och 79 kop. — — —
 14. Skola som vanligt, men o, vad det är trötande att hålla på hela dagen i den kvava luften ofta med förtret! På kvällen gjorde jag en tur till prästgården efter post, men fick ingen. — Marken är ännu bar ehuru det frusit något litet. — — —
 15. — — — Mamma, som numer ej har varit så betungad med arbeten emedan flickan spinner, har idag av prosten fått i uppdrag att av en hans gamla rock sy en fattig gosse kavaj samt att köpa tyg och sy honom även byxor. Mätte hon nu kunna göra det till hans tillfredsställelse! — — —
 16. Skola som vanligt; vår egen gosse och några andra, som voro borta när vi skulle hålla skola i eftermiddag, fingo stanna efter och bli utan middag. På kvällen var jag till prästgården efter post och fick rätt mycket, så att jag alla kvällar har att läsa.
 17. Skola, men det var sista dagen före julen med vardagsbarnen och alla gingo hem om kvällen. Vi voro med mamma under skymningen till boden och köpte åtskilliga julgåvor, såsom mjöl, ris, julgransljus, karameller, pepparkakor m. m. — — —
 18. Hade på förmiddagen skola med endagsbarnen som vanligt och det gick som vanligt något skralt. Sedan förde jag malt till kvarnen för att malas och for sedan till prästgården efter post, där jag stannade till sena kvällen, men fick dock ingen. — Efter ett par dagars frost är marken nu åter mjuk och allt är höstligt. Hapsalisen ganska dålig.
 19. Fjärde söndagen i advent. På denna söndag var det endast estnisk gudstjänst med communion, bikt, barndop och brudvigsel. Det dröjde till kl. ½1, förrän gudstjänsten började, och då det var rätt många nattvardsgäster, 190, så det räckte till aftonen. — — —
 20. Skolan är nu slutad och vi skollärare skola ha vår vilotid. Ända till middagen hade jag ej något nämnvärt för mig, då jag av skrivaren Adler fick ett brev, att jag om möjligt skulle komma och hjälpa honom — — — ty kommissarien väntades i morgon och då måste alla böcker vara färdiga. Jag for om aftonen dit, och ehuru det i början var mycket obegräpligt för mig, så fick jag dock så småningom reda därpå och började skriva. Det var sädesmagasinernas årsberättelse — — — som nu måste skrivas på ryska. O, vad där

Längesedan svunna tider talar till oss ur gamla hus under sida takbrättn.

var att skriva! Vi höllo på hela natten — — utan att lägga oss — — —

21. Jag kom så hem om morgonen och lade mig, men kude ej sova av överansträngning och vak och även därför att flera främmande komma och gå, vilket är alldagligt. På aftonen var jag till prästgården efter post och erhöll många svenska tidningar, bland dem julnummer av Barnens Tidning, som är ganska prydligt. — — — Vädret nu åter rätt kallt, 10 gr och marken hård, dock finnes ganska lite snö.
22. I dag ha vi hållit på att brygga mot helgen men skada att ölet blev något för beskt. Även var jag en tur till boden och sedan med Anders till skogen efter hö, ehuru vägen ej är prisvärd, ty det finnes ganska litet snö. — Prästkubjasn var till Rickholtz efter julgrannar och även vi fingo en. Den kära julen är ju snart här, så att allt göres [för att förbereda den].
23. Då vädret är ganska vackert, ehuru något kallt, så fara vi med Joel till Hapsal med Anders häst för åtskilliga små uppköp och för att prenumerera på Olewik för 1894. — — Tidigt om oftonen voro vi åter hemma. Det är nu för övrigt bara stök mot julen i synnerhet för kvinnorna. — — —
24. Åter är den kära julen här och den var i sanning lika välkommen nu som under förra år. På förmiddagen var jag tillsammans med "gubben" och förmyndaren till kyrkan för att sätta ljusen i stolarna och kronorna samt i granen, som prosten varje år på sin bekostnad låter tända i kyrkan. Sedan badade vi i byn och om kvällen bjöd jag folket hit för att höra om Jesusbarnet vid den tända julgranen. Vi sjöngo de gamla bekanta julsångerna och några nya och det återupp-

livade hos mången gamla minnen om förra ljuva julhögtider, då folket fröjdades i en levande Gud.

25. Juldagen. — — — Som vanligt, så hålles här i Nuckö julotta morg. kl. 6, då också julgran tändes i koret och så skedde även i år. Ljusen i kyrkan är ej så många som i förra tider, då hela socknen gick i ljus; ju mer svenskarna förminskas, desto [färre] bli ljusen i kyrkan, ty esterna som ej ha otta, betala inga sådana. På själva Nuckö är det ej mer så många svenskar, och då även Sutlep-baptisterna ej betala ljusskatt, så är kyrkan tämligen mörk emot förra år. Efter ottan stannar kyrkofolket i härbärgat där nere till dagspredikan, högmässan, kl. 10. Efter den svenska följer den estniska, så att man på den dagen är upptagen från tidigt på morgonen till omkring kl. 3, vilket är rätt ansträngande. Från kyrkan följde med mig köpmannen Palmberg med fru och de åto middag hos oss och foro sedan hem. Även min bror Karl med hustru var här på besök och de stannade till kvällen, då vi i sällskap gingo till köpmannen på besök. Där åto, drucko och pratade vi till kl. 9 och kommo hem. — — —
26. Andra juldagen. Även i dag är det gudstjänst och jag for som vanligt till kyrkan. Vädret är kallare än i går och då de bägge gudstjänsterna kl. 2 togo slut, kändes det rätt kallt i kroppen. Från kyrkan for jag till Kollanäs Skomakars, dit jag blivit bjuden av min vän där, Johan Wiksten, och där stannade jag till kvällen, spelande på hans orgel, som han själv gjort sig. Han spelar rätt bra, och skulle det någon gång hända, vilket Gud avböje, att jag av sjukdom eller annan orsak torde vara förhindrad att gå till kyrkan, så kan han träda i mitt ställe. Han skjutsade mig sedan om kvällen hem med sin häst. I morgon lovar han

HOSTSAMKVÄM med bilder från Nuckö och Danmark

När vi lördagen den 9 november 1963 samlades i Margareta Hushållsskolas lokaler var det, noga räknat, den sjuttonde gången estlandssvenskarna i Sverige fortsatte med traditionen att samlas kring svenskhetstanken i anslutning till Gustav Adolfs-dagen, den 6 november.

Det är ju så, att våra höstsamkväm i Sverige fått en helt annan innebörd än vad fallet var i vår gamla hembygd, där samkvämen dominerades av kulturella strävanden och samhörighetskänsla. Nu samlas vi i första hand för att få tillfälle att träffa gamla bekanta "hemifrån" och för att återuppliva minnen från bygderna i det forna Svensk-estland.

Att intresset för dessa samkväm alltjämt är mycket stort, visade återigen det faktum, att ett åttio-tal gäster hade bänkat sig redan en timme i förväg. Fram till 19-tiden växte skaran högt över förhandsberäkningarna — men man kunde dock bereda "kaffeplats" åt de bortåt tvåhundra deldagarna, som kl 19.15 hälsades välkomna av SOV:s vice ordförande Anders Stenholm. Efter hälsningsanförandet spelade Ingrid Mickelin, som vi tidigare har hört i estlandssvenska sammanhang, på piano Preludium av Chopin och Nachspiel av Petersson-Berger.

Härefter följde ett bildsvep över Hapsal och Nuckö med humoristiska och träffande kommentarer av Viktor Aman. Vi fick återuppliva minnen från Hapsal med dess historiska slottsruiner, med stationsbyggnaden, "Kuursaal", Promenaden, välbekanta byggnader och gator med "Svenska Torget" vid Tamwerks och med vyer från den estlandssvenska sängarfesten i slottsruinerna år 1933.

Bildsvepet förde oss sedan via Gamla Hamnen med Post-Hans' olika båtar över till Österby på Nuckö. Där stannade vi en lång stund vid olika sevärdheter och minnen och fortsatte sedan till Birkas, Pasklep, Nuckö kyrka, Sutlep, Klottorp och Dirslätt.

Efter denna vandring i bildernas och minnenas värld återkom Ingrid Mickelin och spelade Preludie i F dur av Bach samt Regndroppspreludiet av Chopin.

Nu var det dags för kaffet och det livliga sampråkande, som är så karakteristiskt för oss estlandssvenskar vid våra sammankomster. Efter kaffet var man upplagd för sång, och som brukligt är var det Viktor som fick leda allsången.

Ännu var man inte redo att bryta upp. Samkvämets programledare Anders Stenholm hade ytterligare en bildsvit i reserv. I sin omfattande färgbildsserie tog han oss med på en färd genom Danmark med dess historiska platser och uppskattade sevärdheter.

Såsom vanligt vid estlandssvenska samkväm avslutades den trevliga samvaron med Modersmålets sång.

HM

också skjutsa mig till Rosleps kapell. Senare på kvällen hade vi besök av prästkusken och andra. — — —

27. Tredje juldagen. Som vanligt for prostens på helgtredjedagen till Rosleps kapell och gjorde så även nu. — — — Predikan var god och redan ½1 var predikan slut. Vi bjödos av Dans på middag m. m. och senare på kvällen även till Rosta. — — — Nu är helgen således slut, men behållningen nästan ingen, ja kanske det varit den andefattigaste helgen för mig — genom det myckna gästandet och bortavarendet.

28. Var i dag med vår gamla häst åkande till Skottanäs byn efter skatt. Tänkte också gå till hovet efter skatten, men förvaltarn var ej hemma. — — —

29. — — — Troligen förkylde jag mig i går på Skottanäsfärden. Vi försökte allt för att bringa mig till svettning, men förgäves; jag frös trots varma fotbad och flädertedrickning. Mattigheten ganska stor.

30. I dag har jag hela dagen varit sängliggande och rätt allvarligt sjuk. — — — Mest har det plågat mig att jag kanske om nyårsdagen ej skulle vara i stånd att fara till kyrkan. — — —

31. "Åter ett nådeligt år har försvunnit, stor har sig Herren vist för vår jord", så sjunger sångaren och däri vill jag instämma. — — — Du Herre, lät mig en tid vistas på en liten avstängd ö, detta var också nåd, men nu lät Du mig komma tillbaka, allt efter Ditt visa råd och Din goda vilja, och jag har ej annat än böja mig i stoftet och utropa: Herre, Herre, här är jag, gör med mig efter Ditt behag! Nu på årets sista dag, då jag ännu är rätt orkeslös efter ett par dagars sjukdom, ser jag särskilt min egen uselhet och oduglighet, men har Herren vilja till mig, så för Han mig väl framåt med Sin ledande och stödjande hand. — — —

Emedan jag nu måste bosätta mig på nytt och försörja mig med sådant som jag förr ej behövde, så har mina utgifter under året gått till den betydande summan av 350 rubel 71 kopek medan penninginkomsterna ej stego till högre än 116 rubel och 90 kopek. — — — Vad som är [mest] beklagligt är att det andliga livet vill utslockna och detta har nog sin grund däri att de dagliga husandakterna försvunnit. — — — O, Herre, hjälp, att jag med det nya året måtte få ett nytt sinne, som trängtar efter den högre världen. Övertäck o Herre, med det gamla året alla mina många synder! Ske så, amen.

Alex. Samberg

TRE SKISSER

Dreimen åm Backbrink bin

Tetta jer dreimen åm Backbrink bin. Tetta jer dreimen åm han bin, tär Plink grävd å grävd, å sane ira å ira. Tetta jer dreimen åm han bin, tär kareskellana låta, å somarvedre blesa, han bin, tär mårja ål dagge kund glima opa gräse.

He berjast mä *Gränskon å Tåm gla mårja å Tär ja bruka leik å mä Åka ptoa*. — Å he berjast mä he, en bin skill heid *Backbrink bin*. Bilt et bilt har ja tåret dreima åm, å bilt et bilt har ja skriva. Da å nåt har ja dreima, å da å nåt har ja sit tåm bilta.

Töletmådi blei dreimen åm heima — *Dreimen åm Backbrink bin*. He jer han bin, tär Plink grävd å grävd, å sane ira å ira, han bin, tär kareskellana låta, å somarvedre blesa, han bin, tär mårja ål dagge kund glima opa gräse.

Plink grävd å grävd, å sane ira å ira

Plink grävd å grävd, å sane ira å ira. Ja minnas, kålis e var. — Ja å Jåanes sto tär opa sane å skåad opa, tå Plink grävd. Han grävd å satt einbuskar ite sandriva till leskilest fere epelsticke, enit sane skill matt epelsticke unde se. — He var ein farle sanstårm. Ja å Jåanes gick kroat milla einbuska, enit sanstårmen skill fera bårt ve. Ja minnas, kålis sane hlo mot ansihte, sjös-ene (tölis-ene) svida, å he var tongt till andas, tå ve gick mot vedre.

Ja å Jåanes sto tär å skåad opa, tå Plink grävd. Han satt einbuskar ite sandriva till leskilest fere epelsticke. He var opa Irjas sane utafere Plinkas epelsticke. He var ite *Backbrink bin*. He jer, sãm ja en går skila sit, kålis sane ira, å kålis Plink grävd å grävd. Sãm ja en går skila stae tär å halda Jåanes ite hande. Sãm ja en går skila herd Jåanes å Plink tåla åm sane, sãm ira å ira.

Hemmet hade försjunkit i fjärran

Hemmet försjönk i fjärran. — Varför skulle hemmet försjunka i fjärran? — Icke hade vi blivit vana att leva under förhållanden, där hemmet skulle försjunka i fjärran. Icke hade vi blivit vana att tänka, att hemmet skulle komma att försjunka i fjärran. Och dock försjönk hemmet i fjärran. — Det var en tidig söndagsmorgon den 6 augusti 1944. Det var ute på havet utanför Ormsö och Dagö ombord på motorskonaren "Juhan". Då försvann hemmet och försjönk i fjärran. Ormsö försvann, och Dagö försvann. Hembygden försvann. Hembygden försvann. Hela landet försvann.

Edith Södergran

STJÄRNORNA

När natten kommer,
står jag på trappan och lyssnar,
stjärnorna svärma i trädgården,
och jag står i mörkret.
Hör, en stjärna föll med en klang!
Gå icke ut i gräset med bara fötter;
min trädgård är full av skärvor.

SKOGSSJÖN

Jag var allena på solig strand
vid skogens blekblå sjö,
på himlen flöt ett enda moln
och på vattnet en enda ö.
Den mogna sommarens sötma dröp
i pärlor från varje träd,
och i mitt öppnade hjärta rann
en liten droppe ned.

Det vi såg sist av Estland var en strimma av Dagö. Snart var också denna borta. — Vi var många på däck. Och jag minns, hur en gammal Dagösvensk, som jag träffat på båten och som jag ännu länge stod kvar och samtalande med, såg ut över havet åt det håll, där den sista strimman av Dagö hade försvunnit. Sålunda försvann landet. — Hemmet hade försjunkit i fjärran.

Ormsö försvann, och Dagö försvann. Kvar blev den stora böljande gröna vattenytan. Kvar blev det stora, mäktiga havet, som nu tycktes större och ödsligare än förr — kanske därför, att det enda trygga och fasta i livet nu var borta: hemmet var borta. Kvar blev vinden ifrån sydost, som efter att ha varit hård bris om natten nu något hade bedarrat — vinden som sjöng över vågorna och drev på båtens segel och skrov. Kvar blev den tidiga augustimorgonens sommarsol över den gröna, böljande vattenytan. Kvar blev sommarvindens ljumma svep och söndagsfriden, sedan den sista strimman av land hade förtonat. — Kvar blev ensamhetskänslan. Kvar blev båten och folket på båten, de fåordiga och inåtvända människorna, som satt eller stod i små grupper och samtalande och blickade ut över havet. Kvar blev deras enkla tillhörigheter och det, de hade fått med sig ifrån hemmet — instuvat i säckar och lådor och kistor. För motor och segel gled båten med god fart längre bort — västerut — mot Sverige.

Med hjärtat kvar i landet, som hade försjunkit i fjärran, och med blicken och frågan riktade framåt — så reste vi, lågmälda, tysta: ett folk på resa, ett folk bort ifrån sina hem.

Edvin Lagman

RESA I ROMAGNA

I

När man från den krenelerade muren kring den tusenåriga borgen Gradara blickar ut över Romagnas kust och ser det vita och tegelröda husgyttret i städerna Cattolica och Riccione, dallrande i Italiens junisol mot det grönskiftande Medelhavet, så förstår man nordbons ständiga och ständigt omtalade längtan till detta land. Färgerna är mera mättade, hetare än hos oss, skuggor och ljus spelar intensivare kring gula och vita valv, kring svartgröna cypresser än kring röda stugor och björkdungar. Över alperna, genom vilda pass och klyftor drog en gång för ett och ett halvt årtusende sedan germanstammar ned över det norditalienska slättlandet, ned längs Mare Adriatico, där landets befolkning sökte skydd på träsköar vid stranden och forskansade sig mot främlingarna. Där kom goterhövdingen Theoderik, han som fick namnet den store och besjöngs över hela germanvärlden, lade under sig det sköna landet, upprättade sitt residens i Ravenna — de berömda kyrkmosaikernas stad — inte långt från Rimini, som vi nästan kan se från Gradara, och utövade därifrån sin makt, i vars hägn landet gick en märklig andlig blomstring till mötes.

Nu kommer vi inte till fots över alperna. Eventuellt tar vi tåget eller åker på banade vägar i egen bil. Men ännu vanligare är det att vi ser det mäktiga alplandskapet bara från luften, vita toppar, som skymtar genom molnen, floder, som likt silverband gör snitt i dalarnas grönska, städer och byar i bergmassivens skugga. Och någon kamp behöver vi inte utkämpa för att komma ned på slätterna, inte ens tullen bereder oss något besvär. Vi lastar ur på flygfältet i Rimini, bussar tar hand om oss och våra väskor sedan vi lämnat planet, passkontrollen tittar på identitetspapper och vaccinationsintyg, tullen öppnar två väskor av hundra och det hela är över. Men det skall i sanningens namn också erkännas att vi inte tänker utöva någon makt — kulturfrämjande från vår sida skall vi inte ens tala om.

Via Adriatica — det låter som en trumpetfanfar från Caesars dagar, man kommer att tänka på Via Appia, Rubicon eller härnadstågen mot galerna. Men den väg som avses är stora leden längs Adriatiska havets kust. Efter ankomsten till Rimini är denna väg det första man stiftar bekantskap med, och det är ingen obetydlig bekantskap. Reser man söderut, har man havet till vänster och Romagnas kullar med vingårdar och vetefält och Monte Titano till höger. Den bebyggelse man far igenom är inte av det moderna, sterila och storskrystsamma slaget, det är hus, gator och trädgårdar som växt ihop med landskapet. Och från stora vägen går avtagsvägar ned mot kusten, man

kan se dem på långt avstånd, kantade som de är av pinjealléer.

Genom en av dessa pinjealléer for vi i somras ned till Riccione, en av Romagnas talrika sommarstäder. Själva infarten är nästan en idyll, det växer gräs i pinjernas skugga, en och annan lövad buske visar frisk grönska och ett ögonblick får man kanske visionen av svensk ängsbacke. Men väl inne i staden blir bilden en annan, en sydlandsk rapsodi. Längs trädkantade gator ligger husen, något nötta tycker man kanske först, det finns affärer, frisersalonger och skomakerier som i varje stad hos oss. Men det är så mycket som försiggår ute på gatan, frisören sitter på en stol på trottoaren, skohandlaren har radat upp sitt lager utanför skyltfönstret. Och så finns det barer och serveringar på varje hörn — ofta även flera emellan dessa. Lite avsidet från stora stråket in mot centrum ligger villor, som utmärkes av något litet valv, någon portal, någon rosenmur och en myckenhet charm. Över trädgårdsporten slingrar sig oförlikneligt vackra vinrankor, litet senare på sommaren dignande av druvklasar, i ett hörn av trädgårdslandet blommar et magnoliaträd med jätte stora, vita, näckrosliknande blommor.

Idyllen avskiljes radikalt från den mondäna stadsdelen genom ett brett stråk med restauranger, affärer, barer, banker och olika nöjesetablissemang. Öster om denna stora gata, Viale Dante, ligger hotellen, jättekomples uppradade längs kusten mot norr och söder, nya och blixtrande och helt främmande i detta landskap. Riccione förstördes nästan helt under kriget, därför har staden nu ett nytt och hypermodernt ansikte vänt ut mot Medelhavet. Om vintern har denna ort något tiotusental invånare, om sommaren finns här över hundratusen. Tyskarna, som låg här under kriget, förälskade sig i staden, i den bländande badstranden och den sköna solen. Nu kommer de ständigt tillbaka, sommar efter sommar, ockuperar de flottaste hotellen samt avnjuter deutsches Bier, Sauerkraut, Wurst och deutscher Kaffee på de speciellt för dem inredda näringsställena. När det svalkas mot kvällen och man flanerar Viale Dante fram, hör man de frodiga människornas levnadsglada skratt och livsbejakande glam, man kan t. o. m. avnjuta deras sånger, när kvällen har skridit fram. Om dagarna ser man dem på badstranden, de hjälper varandra med insmörjning av feta, solbrändhetsframkallande oljor, omfamnar varandra hjärtligt i den heta sanden och trivs med sin mat, sitt öl och sin kärlek. De lider inte av hämningar, inte heller på vägarna, där de är lätt igenkännliga tack vare

Högt uppe på Romagnas kullar ligger den mäktiga medeltidsborgen Gradara.

sina bilar — mest Mercedes — och sin suveräna inställning till Italiens trafikförordning. Svenskarna intar i dessa sammanhang en helt underordnad ställning.

Vi tog in på ett hotell ett par minuters promenadväg från stranden. Det var ett nytt hotell, inte av första klassen men med en flott entré, rätt propert och rätt hyggligt på det hela taget. Från vår balkong kunde vi se Aurelios bar nere på hörnet — där såldes ypperlig glass, bl. a. — och mittöver på andra sidan gatan hade vi en flott hotellfasad med solbalkonger och en fager ung man, som varje afton omkring klockan sex förevisade sin välgräddade bröstmuskulatur, medan hans unga hustru (?) vred och vände sig framför spegeln invid den öppna balkongdörren. Vi var alltså omgivna av mycken skönhet. Det fanns också ett magnoliaträd nära balkongräcket, men det såg ut att vantrivas liksom pinjedungen på Piazza Alba strax intill. En dag lyckades jag formulera en fråga, som fick en kypare på baren Alba att förklara för mig, hur det var fatt. Det var den stränga vintern, som hade skadat växtligheten.

Det finns människor, som på resa klagat över maten. En svensk vill gärna ha sill, köttbullar och svenskt kaffe. Så ska man inte vara. Man ska njuta av det främmande landets specialiteter. Vi njöt också av spaghetti varje dag till lunch och en soppa med ris eller makaroner till middag. Dessutom njöt vi två veckor i sträck varje dag av körsbär till efterrätt. Det var mogna och fina bär. Någon kanske vill tolka in en elak underton

i denna upplysning, men det är inte så farligt med den. Huvudrätten varierade rätt mycket och med särskild värme minns man den kyckling som serverades söndag och onsdag. Längtan efter mjölk växte sig småningom stark, och en dag gick vi runt hörnet och köpte en tetra i specerihandeln. Mjölken var alldeles ypperlig och pojkar — som annars hellre dricker läsk — var överlyckliga. Men i hotellets matsal fick man hålla sig till billigare varor, Chianti, Aranciata och liknande jästa och ojästa drycker.

Huvudsyftet med vår resa till Italien var att få sol och bad. Och det fick vi. Adriatiska havet — Mare Adriatico — välver horisontlöst djupgrönt ur soldiset i mäktiga bränningar in över milsvida solstekta sandstränder. Vattentemperaturen håller sig omkring tjugosex—tjugosju grader, i solgasset är det säkert bortåt femtio. Men det är en frisk och livgivande värme, ingen dov åskhetta. Solen är emellertid farlig, betydligt farligare än under heta sommarkvarnar kring svenska klippstränder. Är man bara medveten om detta, klarar man sig bra. I början tar man varannandagsprogram: sol och bad ena dagen, utflykter och dåsande i sängen eller på Aurelio andra dagen. Och så är man strax klar för den intensivare behandling, som ger sammetslen, djupbrun färg, nästan som mörkrostat kaffe, en färg med vilken man vid återkomsten till de svenska sommarregnen väcker beundran och avund.

På dessa kolossala badstränder ligger det tätt med människor i solgasset. På en svensk badstrand kan man känna motvilja mot en sådan

Riccione är en av de många sommarstäderna vid Adriatiska havets sandstränder.

folkanhopning, men här i främmande land är man anonym, en av de många och mitt i allt vimlet ostörd. Och så får man uppleva det märkliga, att badstranden trots människomassorna är ren och proper. Folk använder papperskorgarna, och skulle ett papper slängas på sanden, så plockas det om en stund upp av renhållningen. Pittoreska inslag i vimlet är alla de försäljare, som ropar ut sina varor. Många av dem har inte tillstånd att driva sådan handel, och rätt som det är kan en polis i vit uniform dyka upp och begära att få se licensen. Smärre tragedier utspelas då och då i samband med detta. Men glassgubbarna går fria, dessa strandens glädjespridare, som tävlar i att styra ut sina hattar. Deras försäljningsmetoder kan vara rätt skiftande: en yngre man sålde sina strutar och pinnar för kyssar av vackra kvinnor. Hur denna likvid redovisades inför glassbolaget förstår jag inte. Det såg emellertid inte ut att gå någon nöd på pojken, han var välnärd och glad — men jag såg honom gå bet på en söt svensk flicka. Glass var dock inte den enda förtäring, som strandens vandrande handelsmän saluförde. Livligt uppskattade var också *candetti*, kanderade frukter, prydligt förvarade i en låda med plastlock (genomskinligt) buret på magen. Candetti-gubben var stillsammare, han verkade t. o. m. litet knarrig ibland, men i hans fall såg man mest till varan. Och så var det den lilla gumman som med hög och gäll röst ropade: *pasti, pasti, Bellina pannkuchi*. Hon sålde bakverk, alldeles ypperliga, sa de som smakade.

I vattenkanten där sanden är hård och slät gick

det stora vandrarskrået. Välsvarvade kroppar med gyllenbrunt mellan bikinibaddräktens minimala delar paraderade fram och tillbaka, taxerade av lojt utsträckta, mörkhåriga ynglingar med ludna ben. Men detta var bara en detalj i den brokiga bilden. Under soltälten låg de välmående på sina vilstolar — *lettini* — och sov bort dagens sköna timmar. Barnen lekte glada men icke våldsamma och högljudda lekar, byggde borgar i sanden och skickade upp drakar. I strandskvalpet lade stora flotta segelbåtar till och tog ombord badgäster, som ville göra en segeltur eller vara med och fiska, utanför skvalpet, där havets gröna började skifta i blått, vimlade det av vita roddbåtar bestående av två pontoner med uppbyggda sittbänkar över. Mitt ibland dem guppade livräddarens knallröda farkost och längre ut kryssade "Severo" — fotografens båt — med sitt röd- och vitstavade segel. Ville det sig riktigt väl kunde denna tavla ha en fond av vackert formade somarmoln, som dock aldrig förmörkade solen — jo, en eftermiddag blev det en åskskur, men den var bara svalkande skön. Idyllen fullständigades av det pikanta inslag, som den allestädes bedrivna italienska barnauppföstran utgjorde. Det tolererades inget muck från ungarnas sida. Det var smisk och klatsch, närhelst den unga generationen inte var exakt som den skulle. *Oooo, il bandito*, kunde man höra mödrar utropa, när sönerna försökte undandra sig den rättmätiga agan. Men det kysses och lektes också. Mången gång rann den store skaldens ord en i minnet: han kysste och han slog ihjäl med samma varma själ. Vad man tyckte

Sten Ohlson 50 år

Den 7 september fyllde Rågöstiftelsens sekreterare, jur. kand. Sten Ohlson, 50 år. Han tillbringade högtidsdagen i stillhet under sydliga breddgrader, först i efterhand när honom nu denna hälsning.

Våra vägar korsades för första gången några dagar efter den skickelsediga dagen den 9 april 1940, när de tyska trupperna började ockupationen av Norge. Några dagar senare mobiliserade den svenska armén. På det batteri, som jag förde under kriget, hade jag den stora förmånen och glädjen att hava den då nyutexaminerade juris kandidaten Sten Ohlson som ung fänrik och eldledningsofficer. Under de olika inkallelseomgångarna tjänstgjorde vi som batterikamrater ända till beredskapstidens upphörande 1945. Den första förläggningen var nere i Barsebäck i Skåne, varifrån Sten Ohlson snart hemförde sin maka. Fänriken skötte sitt folk med gosselynne och manlig fasthet — han var med truppen och den med honom väl överens.

När jag lämnade mina uppdrag som sekreterare i Kommittén för estlandssvenskarna och Rågöstiftelsen kunde de efter några år överlämnas i Sten Ohlsons praktiska händer. Jag vet att han snabbt löste alla de mångahanda praktiska uppgifter, som sammanhängde med estlandssvenskarnas bosättning i det nya fosterlandet — deras gamla foserland. Även i det nya arbetet kom Sten Ohlsons ljusa lynne och folklighet till sin rätt. Han kan tillskriva sig en stor del av åran av att den estlandssvenska bosättningen kunnat genomföras så väl. På estlandssvenskarnas och deras rikssvenska vänners vägnar framför jag nu till allas vår vän Sten Ohlson ett varmt tack med tillönskan om goda kommande år med bibehållet gosse-lynne.

Gerhard Hafström

sig kunna se utan vidare, var att denna uppfost-
ran gav resultat — det var alldeles otroligt skönt
att slippa ohyfsade och arroganta ungdomar i
skinnjackor, hängande i gathörnen och ofredande
andra människor. Biltjuvsproblemet var tydligen
också av tämligen ringa betydelse: en hyrbil
gick att starta utan nyckel, dörrar och bagageut-
rymme gick ej att låsa, man kunde ställa kärran
var som helst utan att ungdomar gick och luskade
och plockade i den.

Nå, men nu ska vi då äntligen i vattnet. Över
den räfflade sandbotten vadar man ut, man får
gå ganska långt, innan det blir simdjup. Mycken
svalka ger inte vattnet, men man kan ligga i länge,
timtals, och kajka. Pojkarna lärde sig simma ome-
delbart, de kavade iväg hundratals meter. Extra
härligt vad det emellertid, när sjön låg på och
bröt över sandbankarna. Då kunde man slänga
sig i och bara låta sig föras in mot stranden. Poj-
karna hade s. k. cyklopögon till skydd för ansik-

Hugo Mickelin 50 år

En efter en kommer de upp i mogen ålder. Nu har alltså Hugo Mickelin nått dit, och vi hälsar honom hjärtligt välkommen bland de verkligt vuxna gossarna!

En presentation av Hugo Mickelin är inte nödvändig, men några data hör en 50-årsartikel till: Han är således född i Sviby den 29 nov. för femtio år sedan; han växte till, kom i skola och avlade studentexamen i Hapsal. För en bokläst ung man hade Svenskbygden tre yrken att locka med: folkskollärarens, kommunalsekreterarens och prästens. Hugo Mickelin valde det mellersta och kom sedan att tjänstgöra både på Ormsö och på Nuckö. Dessutom har han prövat på annat också; bl. a. har han varit med om något så ovanligt som militärtjänst på Runö. Inom bygdens frivilliga sammanslutningar var han flitigt anlitad i brandskydd, idrott, körsång m. m.

Efter överflyttningen till Sverige tjänstgjorde han hos Kommittén för estlandssvenskarna, där hans veld-skrivarkunnighet kom väl till pass. Numera är han avdelningschef inom Caltex. — Låt oss härtill lägga att han tillhört SOV:s styrelse ända från föreningens början i Sverige.

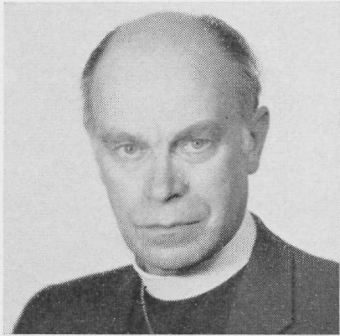
Raskhet och lätthet var kännetecknen för Hugo Mickelin i forna dar, och de är det än; den höjda levnadsstandarden har varken lagt sig kring midjan eller kring själen på honom, spänsten och det goda humöret är desamma som förr.

Att fylla femtio år är i och för sig inte märkvärdigt: det är många som gör det — med eller mot sin vilja. För att tala riktigt sant så vet jag inte, om man vid ett sådant tillfälle rätteligen bör gratulera eller snarare kondolera; men en form av uppskattning avser denna artikel i varje fall att vara — det är visserligen sant.

Viktor Aman

tet, och de vistades mera under än över vattenytan. Men man fick förstås hålla ögonen på varandra. Det är obändig kraft i vågsvallet, och faran markeras också medelst röd stormflagga var tjuvonde meter på stranden.

Sven Danell 60 år

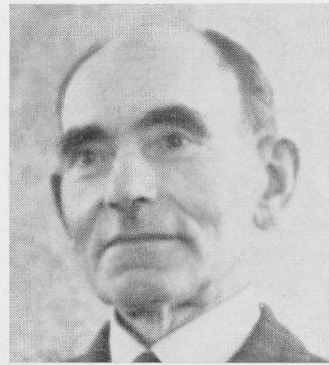
Den 25 november fyllde Sven Danell 60 år. Estlandssvenskarnas lyckönskningar gick denna dag till honom mot bakgrunden av ljusa, mångskiftande, glada som allvarliga minnen från trettioåret, svenskbygdens årtionde framför andra i det fria Estland.

Det måste ha varit fängslande för en ung intelligent, idealistisk och kampglad man att komma till denna bygd, då så många intressen blomrade upp och så många förhoppningar stod inför sin uppfyllelse. De unga krafterna hade vaknat och följde lyhört utvecklingen, det gamla vägdes och värderades för att inpassas i det nya som skulle byggas eller för att läggas undan som otidsenligt och hindersamt för framåtskridandet. Aktiviteten var påtaglig såväl på det materiella som på det intellektuella och andliga området. Påtagliga var också det svenska skolväsendets utformning och utbyggnad och det kyrkliga livets berikande i nära anslutning till bygdernas kulturella verksamhet. Trots politiska missgrepp och övergrepp från myndigheternas sida framväxte hos estlandssvenskarna under denna tid också en mera förstående inställning till de estniska grannarna, till folket självt, som ingalunda alltid delade myndigheternas trångbröstade åsikter.

I denna atmosfär kom Sven Danells verksamhet i Estlands svenskbygder att utövas. Med iver och djupt engagemang gav han sig i kast med de väntande uppgifterna. De första intrycken av det blivande arbetsfältet var säkerligen inte övervägande ljusa. Ny miljö, främmande tänkesätt och en säregen föreställningsvärld, en seg konservatism, en materiell standard, som måste ha tett sig deprimerande i många stycken — i dessa förhållanden låg säkerligen en hämmande faktor, men väl också en stimulans, som väckte och stärkte viljan till arbete. Snart nog upptäckte Sven Danell, att det fanns många strömmar under ytan, positiva och livgivande, och snart nog visade denna karga bygd och dessa inbundna människor, att det även där fanns guldkorn att vaska fram.

Som själasörjare på Nuckö — han reste dessutom ofta även i de andra svenska bygderna — och som lärare vid det nygrundade svenska gymnasiet i Hapsal gjorde Sven Danell sina främsta insatser. Hans aktiva, på samma gång glada och

Anton Grönberg 80 år

Den 24 oktober fyllde Anton Grönberg 80 år. Det är händelserika år som han på sin åttioårsdag kan blicka tillbaka på.

Grönberg, född i Klottorp, insåg redan vid mycket unga år hemortens karghet och de små

allvarliga personlighet, hans originalitet och i de gamles ögon för fria uppträdande kunde stundom bli föremål för undran, kanske t. o. m. misshag; men han växte in i miljön, man upptäckte allvaret i hans förkunnelse och man blev varse hans eminenta förmåga att handlägga ärenden som hörde till hans ämbete. Av gymnasiet elever var han uppskattad, mycket uppskattad; han var en modern människa med kunskaper, allvar och humor, en lärare som förstod dessa skolpojkar och skolflickor, vilka trots egenartad uppväxtmiljö och annat egentligen var som ungdomar brukar vara.

I sin verksamhet kom Sven Danell givetvis också i kontakt med esterna. Han lärde sig deras språk — detta behärskar han fortfarande — och han lärde sig snabbt att möta dem på deras eget plan. En ny kulturvärld och en i många stycken annorlunda tankevärld öppnade sig därmed för honom, en värld som han snart kom att uppskatta och fångas av.

Den korta skiss, som här kan ges, måste också få sina mörka inslag: de estniska myndigheternas hållning till den svenske själasörjaren vittnade om kortsynthet och intolerans. Hans påtvingade uppbrott — föregånget av starka påtryckningar — blev en mörk slutvinjett till hans gärning i Estland. Men det vill synas oss, att detta inte har fått kvarstå som det väsentligaste bland hans minnen därifrån. "Guldstrand" — Sven Danells bok om åren i Estland och dess svenska bygder — berättar om helhjärtat engagemang, glädje över uppgiften, kärlek till de människor och den bygd som han ägnade några av sina verksamaste år. Och över de minnen han i boken berättar om vilar sol.

Så också över de minnen vi har av hans gärning därute. Det är ett djupt känt tack, som från oss alla går till honom, och en varm välgångsönskan, som följer honom nu och alla dagar.

Edvin Lagman

Johan Lindkvist

In memoriam

När en människa uppnår en ålder av 87 år, är det både bibliskt och mänskligt sett ett långt liv. Att de gångna åren varit innehållsmättade och arbetsfyllda fullkomnar bilden av en vandrare, som behöll jämvikten i såväl sitt personliga liv som den del av tillvaron, som han ägnade sin

möjligheter till en dräglig utkomst som denna kunde erbjuda. Han startade därför som 14-åring i skraddarlära men tröttnade efter några år i yrket, flyttade till Reval där han i ett par år arbetade på Luthers fanérfabrik samt öppnade därefter matvaruaffär. Energi och framåtanda saknades ej, men däremot saknades förutsättningar att redan från början satsa på rätt yrke. Efter bara några år som handlande lämnade han Reval och utbildade sig till mejeriföreståndare och fodermästare vid fodermästareskolan på Tuhla gods. Denna kompetens att handha ansvaret för djurbesättningar på flera hundra djur förde honom ett gott stycke framåt. Hans ställning var nu jämförbar med godsförvaltarens, och för en ambitiös ung man saknades inte arbete. Vid frihetskrigets slut styckades godsen och Grönberg beslöt att bli bonde. År 1924 skrev han med baron von Stackelberg arrendekontrakt gällande större delen av Kors gods. De följande åtta arrendeåren var de arbetsammaste men också de intressantaste. Efter arrendetidens utgång inköpte Grönberg ett lantställe i Kors och etablerade sig som bonde för gott, d. v. s. tills andra världskrigets stormar för tjugo år sedan framtvingade uppbrottet från den egna torvan. Nu rik på erfarenheter och med ett aldrig sinande intresse för förbättringar var han en föregångsman i den bygd där han bosatte sig.

Hans tid och intresse räckte även till för det allmänna. Trots den ensamme svensk han var mitt bland ester åtnjöt han ett odelat förtroende, och han innehade ett flertal kommunala förtroendeuppdrag.

Av den intensive mångsysslaren har blivit en grånad man, men vitaliteten och viljan till nya insatser finns kvar. Lycka till!

I. S.

FAMILJENYTT

Vår kära lilla Mor och Mormor

Gertrud Enkel

— f. Nyblom —

den 2 december 1894 på Ormsö

har stilla insomnat i tron på sin Frälsare.
Djupt sörjd och i ljusaste minne bevarad
av oss, släkt och många vänner samt
Filadelfiaförsamlingen

Stockholm den 16 oktober 1963.

JOHAN

Adèle — Sven
Maria och Göte
Elna och Gösta
Linda — Hans
Barnbarnen

Helig, helig, helig är änglaskarans sång
Och jag skall stämma in i sången
evigheten lång.
Men då jag sjunger om min frälsning
sänks vart vingepar,
Ty änglarna har aldrig känt, vad jag i
Kristus har.

hemkommun Ormsö. Alla som känner till livsvillkoren i Estlands svenskbygd under Johan Lindkvists barndoms- och ungdomstid vet ju nog, samt, att det framför allt behövdes själsstyrka för att trotsa de yttre svåra förhållandena. Johan Lindkvist har tillsammans med sina framlidna bröder Hans och Anders — den senare major i den estniska armén och död i deportationsläger — varit ett belägg för vad man kan åstadkomma, när man ställer krav på sig själv.

Som genuin öbo älskade han havet. Otaliga var hans seglatser, särskilt till Gotland, varifrån hans skuta kom tillbaka lastad med slipsten. Att han inte bara var en skicklig skeppare utan även snickare bevisade han, när han byggde sitt eget bo i Hullo "stan". När Ormsö fick sin första andelsbod Kooperativa Föreningen, så utsågs han till dess föreståndare.

Med särskild kärlek ägnade han sig åt öns andliga liv. Han har varit kyrkorådsordförande och han har aktivt deltagit i förkunnelseverksamheten. Personligen minns jag särskilt hösten 1934, när jag som ung prästman kom till ön, huru vi tillsammans med brödrakåren samlades till bibelstudium i hans hem och genomgick söndagens texter för de ambulerande bönestunderna — "kordana" — i de olika byarna.

Stillsam, rättskaffens och outtröttlig i vardagens och helgdagens gärning, var han en pionjär och ett föredöme, en älskad make och en god familjefader. När han nu slutat sin jordevandring, vill jag tillsammans med många andra förena mig i ett tack till "Lindkvist-pappa" och stämma upp ett "tack, o Gud, för vad som varit".

Hj. Pöhl

Döda

Johan Andersin, född den 14 sept. 1908 på Ormsö, avled den 10 sept. 1963 i Stockholm.

Anders Besterman, född den 30 mars 1876 i Rickul, avled den 16 okt. 1963 i Eskilstuna.

Anders Brunberg, född den 18 maj 1871 i Rickul, avled den 14 nov. 1963 i Huddinge.

Johan Grönman avled i en ålder av 68 år på Ormsö i Estland.

Hulda Kiiin, född Holm den 3 april 1882 på Nargö, avled den 28 sept. 1963 i Stockholm.

Anton Nyman, född den 15 febr. 1895 på Rågöarna, avled den 18 okt. 1963 i Stuvsta.

Fröken Agneta Sandell, född den 27 sept. 1884 på Ormsö, avled den 2 okt. 1963 i Kil, Värmland.

Fru Anna Slät, född Nee den 19 okt. 1889 på Ormsö, avled den 11 okt. 1963 på Lidingö.

Min älskade Hustru, vår kära Mor
Mormor och Farmor,
Mormorsmor och Farmorsmor

Eva Heyman

— född Lagman —

* den 13 november 1880 i Rickul
har hastigt lämnat oss i djup sorg
och saknad.

Älvsjö den 14 september 1963

**MAKE BARN BARNBARN
BARNBARNBARN**
övrig släkt och vänner

Slumra gott, du kära mor
hav tack för allt du gjort.
Vi skall i hjärtat bära
ditt minne rikt och stort.
Ödmjukt vi viska: Vila i frid.

Vår kära Mor och Mormor

Gertrud Ahlström

— f. Hörnsten —

född den 10 juni 1883 på Ormsö

har i dag lugnt och stilla insomnat. Djupt
sörjd och innerligt saknad av oss, släkt
och vänner.

Stockholm den 20 sept. 1963.

**MARIA och JOHAN
AGNETA JOHAN**
Barnbarnen

Tack kära Mor, för allt Du oss skänkt,
för oss Du strävat, på oss Du tänkt.
Bittert vi sörja och alltid vi sakna
den skatt som ej döden kan ge oss tillbaka.

Min älskade Make

Lars Häggblom

f. 13/9 1883

d. 4/10 1963

har stilla insomnat

**ALIDE
Sven**

Nu all min håg jag vänder
O Jesu Krist, till dig.
I dina milda händer
Jag anbefaller mig.
Nu får jag hädanfara
Från sorger, flärd och brist
Och evigt hos dig vara,
O Jesu Krist!

Min älskade Maka

vår kära Mamma, Mormor och Farmor

Maria Grundsten

* 11 oktober 1879

har i dag stilla insomnat. Djupt sörjd och
saknad av oss, syskon, övrigt släkt
och vänner.

Stockholm den 10 oktober 1963

LARS
Barn och Barnbarn

Tack, Du kära, för allt Du oss skänkt.
För oss Du strävat, på oss Du tänkt.
Bittert vi sörja och alltid vi sakna
den skatt som ej döden kan ge oss tillbaka.

Min kära Maka

Vår älskade Mor och Farmor

Anna Slät

* 19 augusti 1889

har i dag hastigt lämnat oss i djupaste
sorg och saknad.

Lidingö den 11 oktober 1963.

JOHAN
Alfred och Mary

Barn, Barnbarn, Barnbarnsbarn samt övrig
släkt och vänner.

O sälla tid, då vi förenas åter
Från livets slitningar och dödens kval,
Då Herren Jesus portarna upplåter
Till glädjens hem, till Lammets bröllopsal.

Min älskade Make
Vår käre Far
Farfar och Morfar

Johan Lindkvist

* 17 mars 1876
† 8 september 1963

har lämnat oss, släkt och vänner
i sorg och saknad

KATARINA

John och Margaret
Maria och Henning
Erling och Marianne
Barnbarn

Alltid så lugn och stilla
Tålig och god Du var
Så skola vi Dig minnas
Tack käre Make och Far.

Jordfästningen har ägt rum

Min älskade Make
vår käre Far och Morfar

Johannes Tegelberg

född den 29 juni 1889
insomnade stilla i dag

Djupt sörjd och saknad av oss, övrigt släkt
och många vänner.

Hägersten den 31 aug. 1963

PAULINE

Ellen och Erik
Ingrid och Gösta
Barnbarnen

Tom står Din plats i hemmets vrå
Tack kära Make för åren som gått
Tungt blir det nu att ensam gå
Tack lilla pappa, tack för all kärlek, all
omsorg vi fått.

Vila i frid.

Min älskade Maka
vår kära Mor och Farmor

Rosette Rosenberg

* 30/6 1903

har hastigt lämnat oss i djup sorg.
Ångholmen den 27 maj 1963.

ERIK

Ragnar och Inger
Manfred och Ella
Tommy och Carina

Jesus, Jesus, gå ej mig förbi,
när de andra du uppväcker,
gå ej mig förbi!

Min älskade maka
vår kära mor, mormor och farmor

Lovisa Timmerman

* 7/9 1908

har i dag lämnat oss, bröder, övrigt släkt
och vänner. Outsägligt sörjd och saknad.

Edsberg den 12 okt. 1963.

HERMAN

Sven och Birgit
Linnéa och Hans
Alvar och Barbro
Maj-Britt och Lars Olov
Barnbarn

Ett sista yttrande:
Min framtidsdag är ljus och lång
den räcker bortom tidens tvång.

Vår kära faster

Lena Söderholm

född den 23/8 1877

har i dag stilla insomnat i frid.

Norrköping den 11/7 1963

ELMAR och BRITA
INGVALD ANETTE
HERBERT och ALIDA
RUT EVERT ALAR
HJALMAR

Herren är min herde, Mig skall intet fattas.

Ps. 23.

Vår älskade Mor och Svärmor
vår kära Farmor och Mormor

Anna Treiberg

* 25/1 1877

har i dag lugnt och stilla insomnat. Djupt
sörjd och saknad, men i ljusaste minne
bevarad.

Enköping den 28/9 1963

Barnen, Barnbarnen, Barnbarnsbarn
samt övrigt släkt och vänner.

Blott en dag ett ögonblick i sänder . . .

Bemärkelsedagar

90 år

Kersti Vikman, född Pelmas den 7 jan. 1874, Rickul
Anna Granberg, född den 19 jan. 1874, Nuckö
Anna Emilie Laurin, född den 22 jan. 1874, Reval
Johan Heldring, född den 29 jan. 1874, Nuckö
Maria Kyrkslätt, född Lindström den 1 febr. 1874, Ormsö
Mari Nilsson, född Fagerlund den 22 febr. 1874, Rickul
Katarina Enkvist, född Rosenblad den 5 mars 1874, Ormsö

85 år

Gertrud Sjöman, född Alström den 15 jan. 1879, Ormsö
Maria Hedenström, född Murman den 2 febr. 1879, Ormsö
Rosalie Elisabet Freiman, född Freiman den 5 febr. 1879,
Reval
Arvid Björk, född den 20 febr. 1879, Runö
Alexander Söderman, född den 2 mars 1879, Vippal
Konstantin Wilhelmsson, född den 2 mars 1879, Bal-
tischport
Maria Massalin, född Björkman den 20 mars 1879, Ormsö

80 år

Leontine Kolmakov, född Krem den 5 jan. 1884, Reval
Johan Järnström, född den 12 jan. 1884, Ormsö
August Selin, född den 14 jan. 1884, Ormsö
Elisabet Grönberg, född Timmerman den 17 febr. 1884,
Kors
Maria Grundsten, född Alström den 27 febr. 1884, Ormsö
Mina Adelman, född Mählberg den 1 mars 1884, Rickul
Agneta Lilja, född den 7 mars 1884, Ormsö
Maria Ullisgård, född Bullars den 17 mars 1884, Runö
Agneta Alkvist, född Alkvist den 20 mars 1884, Ormsö
Lars Nyblom, född den 31 mars 1884, Ormsö

75 år

Oskar Berg, född den 8 jan. 1889, Nargö
Johannes Vikman, född den 24 jan. 1889, Nuckö
Agneta Hammerman, född Hörnström den 27 jan. 1889,
Ormsö
Alide Schönberg, född Dans den 31 jan. 1889, Rickul
Henrik Adolf Dreijer, född den 7 febr. 1889, Runö
Katarina Blomman, född Vidgren den 12 febr. 1889, Ormsö
Alexander Grenman, född den 19 febr. 1889, Nuckö
Gustav Reets, född den 21 febr. 1889, Nuckö
Rudolf Timmerman, född den 6 mars 1889, Nuckö
Klara Maria Küün, född den 14 mars 1889, Nargö
Maria Sekobon, född Freiman den 20 mars 1889, Nuckö

70 år

Katarina Sandell, född den 9 nov. 1893, Ormsö
Martha Tennisberg, född den 1 jan. 1894, Reval
Ida Alberg, född Jürisson den 13 jan. 1894, Pärnau
Eduard Pöhl, född den 13 jan. 1894, Nuckö
Alide Nyländer, född Klingberg den 14 jan. 1894, Rickul
Maria Wasiljev, född Boman den 14 jan. 1894, Hapsal
Anders Pihlman, född den 16 jan. 1894, Ormsö
Gertrud Ahlström, född Lindström den 17 jan. 1894,
Ormsö
Olga Brandt, född Tanseri den 23 jan. 1894, Nuckö
August Söderman, född den 29 jan. 1894, Vippal
Maria Aavik, född Hallman den 30 jan. 1894, Reval
Helga Blees, född Vikström den 9 febr. 1894, Reval
Maria Grönman, född Benholm den 9 febr. 1894, Ormsö

Agneta Grönman, född Murman den 14 febr. 1894, Ormsö
Elisabeth Wapper, född Palmkron den 14 febr. 1894, Runö
Maria Beckman, född Fällman den 7 mars 1894, Ormsö
Katarina Dreijer, född Mikkos den 18 mars 1894, Runö
Arnold Gering, född den 19 mars 1894, Reval
Julia Treiberg, född Tahlberg den 23 mars 1894, Rickul
Maria Appelblom, född Vikström den 26 mars 1894, Ormsö
Marianne Ester Wirén, född den 28 mars 1894, Reval

60 år

Ida Åkerblad, född Hamberg den 7 jan. 1904, Rickul
Ingrid Sara Löfstedt, född Nyman den 17 jan. 1904, Reval
Mats Falk, född den 27 jan. 1904, Runö
Maria Nordsten, född Kornblom den 29 jan. 1904, Ormsö
Paul Nikolai Leemets, född den 7 febr. 1904, Reval
Johannes Lundefjord, född den 9 febr. 1904, Rickul
Richard Johannes Bertelson, född den 11 febr. 1904, Nargö
Katarina Gärdström, född Svahn den 8 febr. 1904, Ormsö
Nikolai Brunberg, född den 13 febr. 1904, Rickul
Maria Rosenblad, född Alström den 12 febr. 1904, Ormsö
Marie Bertholm, född den 15 febr. 1904, Rågöarna
Hilda Hermine Rosen, född Viliberg den 16 febr. 1904,
Öismäe
Hilda Söderholm, född Åkerman den 20 febr. 1904, Rickul
Johan Vesterström, född den 21 febr. 1904, Ormsö
Tomas Kübar, född den 19 febr. 1904, Vippal
Ida Nyman, född Amberman den 23 febr. 1904, Nuckö
Olga Hamberg, född Kopparberg den 27 febr. 1904, Rickul
Karl Boman, född den 28 febr. 1904, Reval
Maria Teichman, född Pappo den 4 mars 1904, Nuckö
Lars Wahlberg, född den 8 mars 1904, Ormsö
Maria Widgren, född Sjöman den 9 mars 1904, Ormsö
Maria Brunberg, född Söderlund den 10 mars 1904, Rickul
Johannes Kibus, född den 25 mars 1904, Nuckö

50 år

Axel Treiberg, född den 2 jan. 1914, Rickul
Arnold Amandus Rosen, född den 13 jan. 1914, Nargö
Ellen Margareta Laidna, född Berg den 19 jan. 1914, Nargö
Friedrich Alexander Schönberg, född den 19 jan. 1914,
Hapsal
Oskar Leeväli, född den 20 jan. 1914, Käina/Nuckö
Tatjana Tamvelius, född den 22 jan. 1914, Reval/Valk
Johan Ahlberg, född den 4 febr. 1914, Ormsö
Melita Söderholm, född Fagerlund den 6 febr. 1914, Rickul
Veronica Maria Elisabeth Korjus, född den 2 febr. 1914,
Reval
Rudolf Laansoo, född den 8 febr. 1914, Nuckö
Agneta Alros, född Fällman den 9 febr. 1914, Ormsö
Felda Markus, född Kirsipuu den 15 febr. 1914, Reval
Adele Marks, född den 24 febr. 1914, Odensholm
Ingrid Vilhelmine Paidra, född Berg den 26 febr. 1914,
Nargö
Felix Parts, född den 26 febr. 1914, Reval
Svetlana Antonia Holtz, född den 14 mars 1914, Reval
Edvin Brunberg, född den 17 mars 1914, Rickul
Helene Nygårdh, född Naperhov den 21 mars 1914, Pleskov
Eduard Alexander Lepp, född den 25 mars 1914, Hapsal
Agneta Nyman, född Dahl den 28 mars 1914, Ormsö